KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXV-ik évf. September—October 1890. 5-ik füzet.

HUSZ JÁNOS.

Az első társadalmi élet keletkezése óta, a történelem tanúsága szerént az emberi természetben mindég meg volt a hajlam, hogy az erősebb elnyomja a gyengébbet, a hatalmas a tehetetlent. De másfelől a történelem azt is igazolja, hogy minden korban találkoztak nemeskeblü emberbarátok, kik az egyenlőség, testvériség és szabadság magasztos elveit hirdették s azokért életöket is feláldozták. Már a hatodik száz közepén Kr. e. Buddha hirdeté az emberek egymás közti egyenlőségét. Krisztus tanítása szerént Isten az emberek atyja, mi pedig mindnyájan az ő gyermekei, tehát testvérek vagyunk, s így legfőbb kötelességünk egymást szeretni. Krisztus elvei rendkivüli hatást gyakoroltak; s jóllehet elismerték, hogy „soha ember úgy nem szólott"; s való, hogy a kereszténység elterjedésével szelidebb erkölcs és magasabb míveltség terjedt el az emberek között: de azért mégis az egész közép-korban az ököl-jog uralkodott; az újkorban pedig a politikai és vallásszabadságért iszonyú harczok folytak, mig végre a legújabb korban a nagy franczia forradalom az emberiség legnagyobb reformatorának — Jézusnak — az egyenlőség, testvériség és szabadságról hirdetett elveit diadalra juttatta.

A Luther Márton által 1517. oct. 31-én megindított reformátiót joggal helyezik a világtörténelemben egy új-korszak kezdetére, mert az általa megkezdett szabad vizsgálódás elvét többé nem lehetett elnyomni. A reformátio nagy hatást gyakorolt minden nemzet irodalmára, a hová eljuthatott; sőt magára a katholikus egyházra is. Nagy befolyást gyakorolt az állami életre, mert úttörője volt a politikai szabadságnak. Fő érdeme pedig abban áll, hogy a gondolatot felszabadította a lelkiismeret szabadságának hirdetésére, s a szabad kutatási szellemet felébresztette. De e nagyfontosságu eseménynek Luther előtt jóval voltak lelkes előharczosai, rendithetetlen bajnokai, még pedig olyan korban, a mikor a koronás fők is megalázták magokat az egyházi hatalom előtt. A mikor az egyik császár szőrruhában vezeklett Canossa várában, a másik császár pedig, ki szintén hatalmas uralkodó volt, a pápa lovának kengyelét tartotta: akkor, abban a

korban volt nagy merészség szembe szállani az egyház fejével. A reformátió előharczosai között első helyen említhetjük Bresciai Arnoldot, ki egyszerü pap létére megtámadta a pápa világi hatalmát, az egyházban elharapódzott visszaéléséket, s ezen felül felső Olaszországban a régi római köztársaságot akarta visszaállítani. De a politikai s a vallásszabadság érdekében tartott tüzes szónoklata miatt bitófán kellett elvérzenie. A reformátió előörseiként kell tekintenünk Wald Péter követőit — a Valdenseket — kiket Provence tartományaiban ezerenként gyilkoltak le hitökért, meggyőződésökért az ellenök indított keresztes hadjáratban. A reformatió előharczosának tekinthetjük Wicleff János hitújítót, az oxfordi egyetem hirneves tanárát, ki Angliában szintén az egyházi visszaélések ellen kelt ki s különösen az általa angol nyelvre forditott bibliával segítette elő a szabad vizsgálódás szellemét. A reformatió egyik bátor és tántoríthatlan előharczosának tarthatjuk Husz Jánost, kiről nem egy kimerítő életrajzot akarunk írni, hanem csak róla egy pár vonásban szólani.

Husz János, cseh reformátor, Csehországban, Hussinetz nevü faluban született 1360-ban jul. 6-án. A gyermekben már korán mutatkozott erős vágy a tanulás iránt. S mivel szülői szegények voltak, a földes urok fedezte a nevelési költségeit a szorgalmas és jeles tehetségű ifjúnak. Mivel a középkorban a szegény sorsú ifjúnak csak az egyházi pályán lehetett kilátása a haladásra, hol a legfőbb állásokra is eljúthattak, mint a saoni kovács fia — Hildebrán — VII. Gergely néven, pápa lett; Willigis mainczi érsek pedig — kerékgyártó fia volt, — Husz is az egyházi pályát választotta. A IV-ik Károly által Prágában alapított első német egyetemen csakhamar nagy hirnevet szerzett, mint jeles hitszónok és tanár. Ez időben az angol és prágai udvar között gyakori érintkezés volt, mivel Vencel cseh király és II. Richárd angol király sógorsági viszonyban állottak. Továbbá a prágai és oxfordi egyetemek között élénk eszmecsere folyt. Ily körülmények között ismerkedett meg Husz a már emlitett Wicleff angol reformátor tanaival, melyek őtet fellelkesítették és szabad vizsgálódásra serkentették. A Bethlehem kápolnánál tartott szónoklataiban cseh nyelven hevesen megtámadta az egyház romlottságát; követelte, hogy az úrvacsora mindkét szín alatt osztassék ki rendkülönbség nélkül minden keresztény között. Kikelt a papság világi hatalma ellen, bebizonyítva, hogy Péter apostol nem volt feje az egyháznak, hanem Krisztus, s igy a pápa sem lehet az, csak egyedül Krisztus. Miután a Wicleff tanait a szószéken is kezdette védelmezni, tanártársaival is meghasonlásba jött, s az egyetemi tanári kar azok közül

45-öt kárhoztatott. Abban az időben a tanári testület négy nemzet fiaiból állott s a Husz elvbarátai a cseh tanárok, csak egy szavazattal birtak. Az ellenségeskedést nevelte az is, hogy Husz a cseh *előjognak* is nagy szószólója volt. Végre az ellenségei kieszközölték a pápánál az egyházi átok alá vetést s a hivatalától való megfosztást. Husz ennek következtében Jeromos barátjával és több követőivel elhagyta Prágát s az országban bolyongott. Egy alkalommal igy szólt Husz: „*Az istentelenek tört vetettek a lúdnak (Husz csehül: ludat jelent), de ha már egy lúd, a szelid házi, mely nem repül magasan, szét tudta szakgatni hálóikat; akkor más madarak, melyek égfelé repülnek, még* inkább szét fogják *tépni. Egy gyenge lúd helyett majd a gondviselés éles szemű sasokat és solymokat fog küldeni.*“ Jóslata beteljesedett, mert a reformátió sassait nem lehetett tőrbe ejteni.

Husz az egyházi átok ellen tiltakozott, s „*Az egyházról*“ czímü értekezésében [1] a szentírásra s egyetemes zsinatra hivatkozott.

Az egyházban a visszaélés, erkölcsi romlottság éppen ebben az időben érte el legmagasabb fokát. Ekkor volt az egyház-szakadás. (Schisma.) E bajok orvoslására Zsigmond császár Constanzba egyetemes zsinatot hivott össze 1414-ben. E zsinatra, mely egyike volt a legfényesebbeknek, melyet a világ valaha látott, Husz is megidéztetett tanainak igazolása végett. Miután Zsigmond császártól bíztositó levelet kapott, hogy semmi bántódása nem lesz, meg is jelent. Minthogy tanát nem vonta vissza, a zsinat, mint eretneket máglyára itélte, s 1415-ben jul. 6-án imádkozás között, s zsoltárt énekelve, halt meg. Zsigmond császár védlevelére hivatkozva, azt felelték, hogy eretnekkel szemben nem szükség megtartani az adott szót.

Mikor a zsinaton papi ruhájából levetkeztették, s eretnek ruhát adtak reá, melyen e felirat volt: „Haereziarch“ így szólott: „*Örömmel viselem a meggyaláztatás e süvegét a Jézusért, ki értem tövis koszorut viselt. Nem a ruhában áll a pap ékessége, hanem tudományában és moráljában.*“

A máglyához való menet alkalmával égették meg a műveit, s ezt azért tették, hogy bosszantsák. Ezt Husz látva, így kiáltott fel: *Vivo ego, in aeternum!* (Én örökké élek.) Mikor pedig már a máglyán volt, egy szegény asszony azt gondolva, hogy istenes dolgot

[1] Művei összegyűjtve 1558-ban jelentek meg. L. Palacky „Documenta etc.“ 1869; Denis, H. et la guerre des Hussites“ 1878.

cselekszik, élesztette a tüzet, erre Husz így szólott: O Sancta, simplicitas! (Ó szent együgyüség.) Csak e jellemző nyilatkozatokból is megismerhetjük Husz Jánosnak nemes alakját, humanus gondolkozását. Jól mondta, hogy örökké él; mert, jóllehet hamvát a széllel elfuvatták, azok új életre keltek, mint Phőnix, az ő követőinek — a Huszitáknak — rendíthetetlen hősiességében. A bátor reformátor nemcsak műveiben fog élni, mint mondá, hanem él 475 év mulva is honfitársai szívében, lelkében. Hiszen éppen most indult meg egy lelkes mozgalom Prágában, hogy neki szobrot emeljenek. Jól teszik, mert Husz János méltó az emlékezetre! Hiszen ő hazájának vallásszabadságáért kűzdött s azért szenvedett vértanui halált. De nem csak hazája hálájára méltó, hanem mindazokéra, a kik a szép, szabad emberi jogoknak, a szabad vélemény-nyilvánításnak, s a lelkiismeret szabadságának igaz hívei.

Kovács János.

A RAVAI UNITÁRIUS EGYHAZ TORTÉNETE.

(Folyt. és vége.)

AZ EKKLÉZSIA VAGYONA S JÖVEDELMEI.

A kezdetben kicsiny ekklézsiának vagyona, mint jövedelme kevés volt, természetesen kiadása is ezzel arányos. Jövedelmét a jelen száz elejéig: kevés földbirtokának termése, erdejének haszna s az úgynevezett „dézma“ teszi. De ha ehhez hozzávesszük is két pataki kis malomnak szombatnapi vámját, mégis oly csekély, hogy 1801-ben Lázár püspöknek itt végzett vizsgálatai nagy munkájáért csak 3 mfrt. tiszteletdíjt tud adni s az asztaltartás költsége $4^1/_2$ napon keresztül csak 10 mfrtba kerül. Mig 1839-ben már Székely Miklós püspöknek 55 mfrtot ad, s tollvivőt, esperest, kisérő diákot tisztességesen honorálva, az asztaltartás ugyanannyi idő alatt 81 mfrtba kerül.[1])

Nagyobb részt ma is az említett czímeken folynak jövedelmei, kivéve a „dézma“ jövedelmet, mely a 70-es években végkép elvész. E „dézma földek“ mintegy 10 kat. hold szántóföld volt a határ legjobb részében. Egyes hívek művelték, kik a termény egy részét az ekklézsiának kellett beadják. Még a XVII. században „conferálták“ e földeket a templom számára, oly módon, hogy a tulajdonjog az ekklézsiáé; s jövedelmét veszi is rendesen. Az 1801-ben tartott püspöki vizsgálat pontosan inventálja s földeket külön-külön nagyság szerint, s azt is, hogy kik bírják. Ez alkalommal két mívelő kifogást tesz az ekklézsia tulajdonjoga ellen, mire a számadási jegyzőkönyv szerint „a differentiának eligazíthatása végett felhányattatik az 1693-ban tartott Gnrlis. Visitatio Protocullumа, melyben ezen földek, mint a templom számára valók, úgy találtatnak inventáltatva lenni, s felolvastatván ezen protocullátió a presbyterium és a birtokosok jelenlétében, ennélfogva értésekre adatott, hogy a Differentiában feladott földeknek nemcsak Dézmájok, hanem magok a Földek is az Ecclesiának tulajdon örökössei legyenek, melyen a Birtokosok maguk is megnyugvának.“ E békés kiegyenlítés s megnyugvás annyira tartós, hogy az 1839-ben tartott püspöki vizsgálat alkalmával még szóba sem hozatik a tulajdonjog kérdése. És

---

[1]) L. Számadási jegyzőkönyv. II. és III. köt.

mégis az 1870-es években tartott helyszinelés alkalmával, a mívelők saját nevökre íratják, mint tulajdont s mikor az ekklézsia visszaszerzését megkísérti, már késő, nem lehet. Elveszett örökre a „dézma földek“ tulajdonjoga s ezzel együtt e földek után 200 esztendőn keresztül folytonosan bírt jövedelme, minden kárpótlás nélkül.

1790-ben jövedelme szaporítása czéljából megveszen egy malmot az ekklézsia, a falu közt folyó kisded patakon. Azonban e vásár kevés hasznot hoz, mert a malom fentartása rendkívül költséges; talaja szilárd pala s majd minden húsz évben újra kell építeni. 1888-ban kűljebb építik régi helyéről 48 kemény cserefa csövekre s felszerelik újolag teljesen, a mi bele kerül 240 o. é. frtba, nem számítva a fa anyagot és napszámot. Újabb időben előnyösebbnek látszott a haszonbérbe adás s jelenben 43 frt évi haszonbért hajt.

Legbíztosabb jövedelme azonban fekvőségeiből volt s van az ekklézsiának. Ezt teszi kevés szántóföld, kaszálló, melyeket haszonbér útján jövedelmeztet, és erdőségei. Ezek közt főleg egy szép szálas erdő, az úgynevezett „Budabércze“ az ekklézsia „pénzbányája.“ A jegyzőkönyvek szerint „anno olimalim“ a templom számára adatott, valószínüleg a községtől, miután későbbi időkben visszaakarják perelni. Ez erdőből nyeri kezdettől fogva főjövedelmét, s annyira tilalmas, hogy az alább említendő erdő per folyamán egyik tanu szerint még a papot [1]) is megbüntetik keményen, mert szolgáját engedelem nélkül küldte egy szál fáért, habár egyházi épületre, szükséges javítás okából.

1745-ben nagy pert indítanak ez erdőért az úgynevezett „külső possesorok“, [2]) követelve, hogy községi közvagyon legyen, s ez erdőt is közönségesen használhassák. Az udvarhelyi tisztiszék ki is küldi bíztosait tanu kihallgatás végett, kik a szomszéd községekből 24 tanut hallgatva ki, terjedelmes jegyzőkönyvet vesznek fel, melynek felterjesztése után az ítélet az ekklézsiára nézve kedvező lesz s nyúgodtan bírja erdejét 1805-ig. [3]) 1805-ben azonban még nagyobb pert indítanak tulajdonjoga ellen a község, illetve az ekklézsia több tagja által felbíztatott külső bírtokosok, a kikhez csatlakoznak. E per keletkezése a templom építéséből eredt. Ugyanis némelyek vonakodtak beleegyezni az építésbe, illetve segítséget adni s midőn erélyes curatoruk, Izsák Zsigmond, nem enged, az ekklézsián kívánják bosszujokat tölteni s pert kezdenek, annak kincse, a „Budabércze“ ellen. [4]) E per éveken keresztül foly. Időközben a derék curator, Izsák Zsigmond is meghal, de helyébe a gondviselés a még kitünőbb Kecskés Istvánt állítja, ki mellett hatalmas bástyaként áll a törvénykezésekben jártas Koncz Márton, ki mint pap, egyháza érdekét védeni szembeáll saját híveivel. A tanu kihallgatások ismét kezdetüket veszik, de az ekklézsia a húzódó per folyamán most csak egy tanút állít elő 1808-ban. Ez egy 100 éves, Fülöp Péter nevü ravai agilis nemes, ki

[1]) Dersi Aeneas pap 1718—28. [2]) Ravában földes úr nem volt, de mint külbirtokosoknak kevés birtoka volt Ravában a gr. Gyulaffy, Simén, Lendvai, Br. Henter stb. családoknak. [3]) L. ekklézsia levéltára. [4]) L. Számadási jkönyv III. kötet. Koncz Márton feljegyzése.

a feltett kérdésekre letett esküje után az ekklézsia javára vall. [1]) A következő évben bizonyítanak az 1745-ki per tanuvallomási jegyzőkönyve s ítéletével és Lázár István püspöknek az 1801-ki püspöki vizsgálat jegyzőkönyvének sajátkezüleg irt kivonatával, [2]) mely bizonyítja, hogy a most pert indító egyháztagok 1801-ben az ekklézsia tulajdonának vallják az erdőt. E bizonyítékok alapján s Koncz Márton és Kecskés István odaadó búzgósága következtében, nyolcz évi perlekedés után minden forumon megnyerik a pert. Megítélik, mint örökös jogos tulajdont s többé nem háborgatják. S pár év mulva, a közerdők felosztása alkalmával „Budabércze“ szomszédságában kérik ki a részt, s a kettőből egy tagban 220 kat. holdat tevő gyönyörü szép erdőt nyer az ekklézsia, melyhez hozzávéve kisebb darabokban levő többi 40 hold erdőjét, erdőségei 260 kat. holdat tesznek. Ez erdőterülethez számítva az említett szántó, legelő, kaszállókat s a papi és mesteri Canonica portiót, az eklézsia összes fekvő birtoka 325 kat. hold.

Ingó javaiból jövedelmét teszi:

a) A magtár. Ez 1870-ben alapul az E. K. Tanács e tárgyban kiadott felhívására. Az alaptőkét 50 véka búza s 100 véka törökbúza teszi, melyet a hallgatók által megmívelt ekklézsiai birtok termett. A kikölcsönzés s rendszeres kezelés által szépen kezdett gyarapodni, de nagy hátrányára volt, hogy mielőtt jól megerősödhetett volna, tandíj megváltás czímen, az előtt a községi pénztárból fizetett 50 forint összeget, ennek a terhére teszik, mely fokozatosan emeltetik annyira, hogy jelenben a magtár 100 frtot fizet tandij czímen a tanitónak. Jelenleg bír a magtár mintegy 600 véka törökbuza, 400 véka búza, 200 frt pénzzel kamatoztatás mellett.

b) Tőkepénze, melyet tagjainak kezessége mellett való kötlevélre kölcsönöz ki 8%-re. Ez teszen ma 800 frtot o. ért.

c) Perselypénz, mely évente 15—17 frt közt váltakozik.

Az említett jövedelmekből való bevétele átlag véve, évente 5—600 frtot teszen. Szép összeg — de fájdalom kiadásai is megfelelők. Tandíj, adó, egyházi és állami nyugdíj illeték, tűzkár ellen biztosítás; taneszközök, visitatioi költség, erdőkezelés, egyházi hivatalnokok fizetése, épületek javítása, jótékonyság gyakorlása s apróbb kiadások czíme, csaknem az egész szép bevételt felemészti.

Itt említem fel az úrasztali edényeket is. Ezek egy darab kivételével ón és rézedények alig érdemelnek említést. E drb. a Beke Dániel ajándéka gyanánt említettem ezüst pohár, melynek külső felső részén ez irás van: „EZ. POHAR. CZINALTATOT. AZ. EGI. IGAZ. ISTENNEK. AZ. IESVS. KRISTUS. ALTAL. IGAZAN. VALO ╳“, más sorban „TIZTELETIRE: SEPSI. SZENT. GEORGI. BEKE. DANIEL. PAP. ALTAL. ANNO. DOMINI. 1633. ╳“. Az oldalán kör alakban, valószinűleg a Beke Dániel czimere van kimetszve: egy emberfő forma s alatta egy pennát tartó kar, mely felett ez írás: „DANIEL. BEKE. 1633.“

---

[1]) és [2]) Eredetiben az ekklézsia levéltárában.

E poharat 1800-ban az akkori háborús idők miatt királyi rendeletre be kellett volna szolgáltatni „hadi segedelem“ czimen De az ekklézsia megváltja. Mennyit fizethetett, nem lehet tudni; azonban, hogy tisztességes váltságdíjat ad, bizonyítja az 1801-ki püspöki vizsgálat jegyzőkönyve, mely szerint: „ezüst poharának quasi megváltására hadi segedelemül adatott summanak nagyobb részét tsinálván ki az Ecclesia ennek Erdejéből eladott öl fák árából, ehez pótlásul tétetett az Ecclesia Cassájából is 1 kfrt. 20 dnr.“ [1])

AZ EKKLÉZSIA ÁLTAL GYAKOROLT JÓTÉKONYSÁG ÉS JÓLTEVŐI.

E szakaszt méltán nevezhetnők ekklézsiánk történeti fénypontjának. Mert az apostoli intést: jót tegyetek mindenekkel, főleg hitetek sorsosaival — mindig híven követte. Alig van összes ekklézsiáink közt olyan, melyet templom, iskola építés vagy egyéb szükségeiben kisebb-nagyobb mértékben ne segélyezne. Sőt a számadások jegyzőkönyveinek rendjén olvasható 30—40 más felekezetü, ev. ref., katholikus s oláh ekklézsia neve, melyet temploma építésében segedelmez — bizonyságúl, hogy a keresztény vallást az általános szeretet gyakorlása vallásának kivánta tartani, nem pedig, mint sokan valamely felekezet privilegiumának.

Tisztességes összegeket adományoz több alkalommal ereje és a kor viszonyai szerint főleg a kereszturi iskola segélyére, de ezen kivül a tordai, toroczkói iskola s a kolozsvári collegium javára. [2])

1811-ben a Főconsistorium határozatából „a tanárok fizetése pótlására, tekintve az akkori drágaságot; valamint a tanuló ifjuság segedelmezésére s a stab. fundus gyarapítására“ gyüjtés czéljából itt is megjelen a kiküldött consistori biztos (a néváláirás olvashatatlan; a számadási jegyzőkönyv azon szeglete el van égve — de valószinüleg Körmöczi János volt), kinek az akkori időkhöz mérten tekintélyes összeget, 300 forintnál többet ad az ekklézsia tagjaival együttesen. [3])

1829-ben „megjelenik Molnos Dávid kolozsvári rector professor“ mint consistori biztos, hogy a stab. fundus gyarapítására gyüjtést eszközöljön. Az ekklézsia tagjai ez alkalommal is 200 frtnál többet conferaltak, melyből 86 frtot az ekkla pénztára ad. S még ugyanez évben a számadási jkönyv kiadási rovata szerint: „a ns. status tőkepénzeinek öregbítése végett adott 257 mfrt. 20 dnrt.“ [4]) S ezeken a czimeken még több alkalommal nyujt segedelmet. [5]) Több izben segélyezi az akadémiára menő ifjakat. Ezen kivül a bpesti templom, Dávid

---

[1]) L. számadati jkönyv. II. köt.

[2]) Érdekes itt megemlíteni ravai Kecskés Mihály nevét, ki egyháza szeretetében annyira buzgó, hogy 1718-ban 3 napig gyalogol Kolozsvárra, hogy 5 mfrt. adományát, a Collegium építésére, személyesen adja át a püspöknek. L. Benczédi G.: „Colleg. megmentése cz. czikk. „Ker. Magv.“ XII. köt. 265. l.

[3]) L. számadási jk. III. köt. a Contist. biztos által sajákezüleg beírva az adakozók nevei.

[4]) L. u. o. Molnos Dávid irása. [5]) L. számadási jk. I., II., III., IV. köteteit.

Ferencz-alap, londoni „Essex-Hall“, kereszturi iskola 5-ik tanári székének alapjára stb. stb. az adományokhoz mérten szép összegeket ad.

Azonban finis coronat opus, végül említem, mit talán legelőbb kellett volna tegyek, midőn az ekklézsiák történeteiben úgyszólva páratlan adományát teszi az 50-es években. A megszorított unitarius status jaj kiáltása, ide is elhat s élénk viszhangra talál. A ravai ekklézsia, mint hű gyermek siet az édes anya megmentésére s erejét felülhaladólag készséggel ajánl fel 5000 mfrtot. És ezt nemcsak felajánlja, hanem ki is fizeti. Ugyanis a számadási jegyzőkönyvek szerint 1854—59-ig garasos alamizsna s status kamat czimen fizet 1000 mfrtot. 1860—61—62-ben 105—105 o. é. frtot. 1863-ban kamat és törlesztésbe 350 o. é. frtot. 1868-ban tőke törlesztésre 1000 o. é. frtot s 1870-ben ugyane czímen 400 o. é. frtot. Tehát alig 16 év alatt nemcsak igér, de tényleg fizet a status pénztárába 3000 o. é. frtot. [1]) Ez az egyháztest iránti meleg szeretet, s annak javát előmozdító óhajtásnak, nem nagyhangú szavak, de az ekklézsiák történetének lapjain ragyogó betükkel felirható cselekedetekben nyilvánuló jele!

De a mily szép sorát említhetni az ekkla. által gyakorolt jótékonyságnak, annál kevesebb az ő jóltevőinek névsora. S a mint Koncz Márton a templomépítésnél feljegyzi „ez ecclesiába kivülről nem jött segély soha.“ Jóltevői magok az ekkla. tagok Legyen e buzgóknak neve megörökitve.

A XVII. században: Beke Dániel adja ezüst poharát.

A XVIII. században már többek neve ismeretes. Igy: 1720. Nagy Zsigmond ad egy sávos abroszt; 1746. Kecskés Istvánné, a papság számára egy szénafűvet; 1750. Izsák Jánosné egy veres kendőt; Izsák Péter s neje 7 fertály kartont; Kedei György $1^1/_2$ sing franczia posztót; 1751. id. Kecskés Mihály 3 drb. földet; ugyancsak Kecskés Mihály és testvére a temető helyen egy kaszálót a papság számára; Kecskés István s neje Simó Anna a papság számára egy drb. földet; a község a falu végén egy drbocska földet; 1774. Izsák István malmának szombati vámját; 1776. Sepsi Görgy a papság számára egy drb. földet; 1780. Váraljai István helybeli pap neje a predikálo székre egy drb. kartont; 1786. Jakab Miklós malmának szombati vámját; 1794. Jakab Miklós egy ón tángyért; 1799. Gejza János pap egy porczellán kancsot, rajta az évszám: 1672.; Gejza Jánosné egy urasztali abroszt; id. Kecskés István egy ón poharat; 1804. a hivek conferalnak a templom építésére 300 mfrtot; 1805. Boros Mártonné, Birton Anna egy selyem kendőt; 1807. a hivek conferalnak harangöntésre 70 mfrtot; 1809. sárdi Simén Klára urnő egy fehér patyolat keszkenőt s a szószékre egy selyem takarót; Sárdi Simén Györgyné, Thoroczkay Klára urnő egy fehér patyolat abroszt; 1852. Mille Istvánné egy fehér urasztali takarót; 1853. a hivek orgonavételre 200 mfrtot; 1864. Izsák

---

[1]) L. számadási jkönyv. IV. kötetét.

Zsigmond s neje Izsák Juliánna egy szószék takarót 16 frt értékben; Szederjesi István és neje Kozma Katalin két drb. urasztali keszkenőt 11 frt értékben; 1865. Izsák János s neje Kedei Katalin a papi székre egy bársony takarót; 1866. egy névtelen urasztal vételére 20 frtot; 1868. Izsák Mózesné egy cseh üveg keresztelő poharat; 1873. Izsák Zsigmond és neje egy 110 frt értékü kaszálót; 1883. Marosi Rebeka egy 3 frt értékü selyem kendőt; 1889. Végh Mihályné Gothárd Ida egy kristály üvegből szépen metszett fedeles és talpas urasztali poharat nők használatára; s egy a szószékre veendő diszes biblia alapjára 3 frtot.

Ezen kivül az ekklézsia tagjai úgy a templom, torony, mint minden egyházi épületek építése alkalmával a kézi, valamint igás napszámokat részint jóindulatból ingyen, részint igen csekély díj mellett teljesítették.

PAPOK, MESTEREK, CURATOROK.

A XVII-ik százból csak egy papnak ismerjük nevét. Ez az 1693-ik püspöki vizsgálat jegyzőkönyve szerint: Muzsnai Mózes 1693. A XVIII-ik százban részint templomi feliratok, részint számadási jegyzőkönyvek után, csaknem valamennyit ismerjük. Igy

Dersi Aeneás 1718-ban pap, mint a régi harang feliratából kitünik. Mikor jön Ravába nem tudható. 1728-ban még említi a „Pugillaris“. Innen valószinüleg más ekklézsiába ment. Ezt engedi következtetni az erdőperben egyik tanú vallomásának, ezen kifejezése: „Eneas papot is mikor itt lakék, keményen megbüntették.“ Mikor megy el és hová, nem tudható.

Almási András 1730—1740. említtetik neve. Utána 1743-ig ki lehetett pap, nincs említve. A pugillares ezen feljegyzése „a T. predicator urnak felszentelésiért fizöttem egy frtot“ új papról bizonyít. S lehet, hogy ez már Váraljai István 1789-ig, kinek neve először, mint ravai papnak, az 1743-iki püspöki vizsgálat jegyzőkönyvében fordul elő. Nagy tekintélyü s tudományu ember; egyházköri jegyző, majd esperes. Ő kezdi csaknem mindenik jegyző- s anyakönyv vezetését. Nagy érdeme, mint esperesnek az említett „Matrix“ az ekklézsiának ingó és javairól. 1789-ben itt halt el.

Kisgyörgy Ferencz 1789—1723. Alatta épül új papi lak. Meghalt-e Ravában vagy más helyre ment, nem tudjuk.

Gejza János 1793—1801. Valószinüleg testvére a nagyhirü predikator Gejza Józsefnek. Egy ideig egyházi jegyző is. Hiveivel ellenkezésbe jön s habár a püspöki vizsgálat ki is egyenlíti az ellentéteket — Lázár István püspök Alsó-Siménfalvára rendeli papnak [1]) s helyébe A.-Boldogasszonfalváról Koncz Mártont 1801—1831. Korának egyik legkitünőbb papja; neje testvére a nagynevü Koncz Jánosnak. Egyházi ügyvéd, közügyigazgató, jegyző s végre esperes

[1]) L. számadási jkönyv III. kötet.

lesz. Nevéhez van kötve ez ekklézsia előmenetele, lelkes vezetése alatt. Szigoruan erélyesen ember, egyháza érdekét szivén hordozva. A nagy erdőperben szembeáll saját hiveivel, s noha feljegyzése szerint „sok keserü méltatlanságot szenved e miatt, annyira, hogy sokszor keserves könnyeket hullat“, még sem csügged egyháza igazságáért való küzdésében. Mint esperes, sokat tett a kereszturi iskola építése érdekében. [1]) Meghalt 1831-ben Ravában.

Árkosi Dénes 1832—1887. Körmöczi János püspök azon feltétellel rendeli Ravába, hogy három évig nőtlenségben élve, gyüjtse meg jövedelmét s menjen külföldi akadémiákra.“ [2]) Erről azonban lemond a három év elteltével s megtakarított jövedelmét befizetvén a status pénztárába megmarad ravai papnak, kicsiny körben buzgón munkálkodva hivatása teljesítésében. Közügyigazgató majd esperes lesz. Mint ilyen, elévülhetetlen érdemeket szerzett a status tőke gyüjtésében az 50-es években. Az esperesi hivatalt 15 évig viselvén, lemond. Lemondása elfogadtatott, de az E. K. Tanács érdemei elismeréséül meghagyja e czim viselésében. 1887-ben a papi hivatalról is lemond s 55 évi szolgálat után tisztességes nyugalomba vonul vissza s ma is él itt Ravában.

Végh Mihály 1887. —

A mesteri állomás csak 100 éve, hogy szerveztetett Ravában. 1784. előtt semmi említés sincs erről, hogy tényleg melyik évben állítják fel, nem tudható. Az első mester neve 1789-ben említtetik. Ez

Boros András 1789—1801. Az 1801-ben tartott püspöki vizsgálat alkalmával, ellene is vádat emelnek a hivek. Ő tisztázza ugyan magát ez alól, de mégis elrendelését kéri. S lehet, hogy előlegesen értekezett a bethlen-szent-miklósi mesterrel, mert a püspök őt Szt.-Miklósra rendeli s onnan helyébe:

Sipos Dánielt 1801—1806.

Kozma Pál 1806—1818. Az ekklézsia 1818-ban orgonát szerez, s Kozma elkéredzik, mert nem tud orgonázni.

Dombi György 1819—1825.

Demeter István 1825—1832.

Kereső József 1832—1838.

Id. Katona Mihály 1838—1876. Ma is él tisztességes nyugalomban. Egyik fia, Sándor a sz.-kereszturi; a másik, Mihály az al.-siménfalvi ekklézsia derék mestere.

József Mihály 1876-tól kezdve. Az előtt a m.-zsákodi ekklézsia mestere. Egyik fia Dénes bözödi ekklézsiánk mestere.

A curatorok nevei közül a XVII. századból csak egyet ismerünk, ez Ilyés Péter 1693. 1718-tól kezdve pontosan ismerjük, mivel a számadások rendjén mindig fel vannak említve. Igy: Kecs-

[1]) L. Székely Sándor „Unitárius Egyház történet“ 184. l. tévesen 1834-re teszi halálát.

[2]) L. Ekklézsia levéltárában „Rendelési jkönyv II. köt. Gyöngyösi István szerint „Unitár Közlöny“ III. köt. 2-ik szám. Koncz Márton mellé rendeltetik segédpapnak, de Koncz Márton már halott, mikor Árkosit Körmöczi püspök Ravába rendeli.

kés István 1718. Fülöp Mihály 1723. Nagy Zsigmond 1724—32. Kecskés Zsigmond 1732—36. Jakab Miklós 1736—40. Marczi János 1743. Izsák János 1743—1747. Kecskés Mihály 1747—50. Izsák György 1750—53. Izsák Péter 1753—56. Kecskés István 1756—57. Izsák Zsigmond 1757—58. Bartalis György 1758—59. Kecskés András 1750—60. Fülöp Péter 1760—63. Izsák Péter 1763—9. Marosi Péter 1769—73. Jakab Miklós 1773—76. Izsák György 1776—79. Id. Izsák Péter 1779—82. Andrási Zsigmond 1782 - 85. Nagy Zsigmond 1785—89. Marosi György 1789—92. Izsák Péter 1792—95. Izsák Dániel 1795—98. k. Izsák Péter 1798—1804. id. Izsák Zsigmond 1804—7. Kecskés István 1807—42. Izsák Zsigmond 1842—1852. Izsák János 1852—56. Ifj. Kecskés András 1856—66. Izsák János 1866—69. Nagy István 1869—86. Nagy Dániel 1886—.

Különösen kitünt ezek közül Izsák Zsigmond 1804—7, kiről akkori pap Koncz Márton is melegen emlékezik meg feljegyzéseiben; sőt a halottas anyakönyvben neve után vastagon felhúzva, e megjegyzést teszi: „kár volt e derék embernek meghalni.“ Ő építteti a templomot nagy küzdelemmel, sok keserüséget is szenved azért, de nem csügged el. Ellenei megindítják az ekklézsia ellen a nagy erdőpert — s nem fél felvetni. Azonban hirtelen meghal a jók méltó bánatjára s Koncz M. is azt irja: „igaz lelkemből sirattam meg.“ Helyét az ép oly kitünő Kecskés István 1807—42. foglalja el. Az ő nevéhez van kötve az ekklézsia felvirágozása, melyen igaz lélekkel csüngött. Hivatalát 34 évig folytatja páratlan búzgóság és odaadással. A nagy erdőpert tovább folytatva megnyeri. Az ekklézsia minden fekvő javait hivatalos bizottsággal összeiratja.[1]) Ujabb fekvőségeket szerez. A papi és mesteri telken új házakat építtet. A templomon történt romlásokat búzgó gyorsasággal igyekszik kijavittatni. És a mi előtte nem volt, tőkét kezd gyűjteni az ekklézsia számára, átlátva, hogy előmenetelének ez legbiztosabb eszköze stb. 1842-ben hal meg, nemcsak az ekklézsia, de az egész környék méltó bánatára. Tettei azonban halhatatlan nevet s dicső emléket szereztek neki ez ekklézsia történetében. Legyen emléke áldott! S vajha utódaiban is lángra gyúlna az egyház iránti azon odaadó búzgóság s szeretet, mely benne oly áldólag működött!

A BELSŐ EMBEREK JÖVEDELME.

1782-ig csak papi állomás volt rendszeresitve, s a jegyzőkönyvek szerint minden, szalmás gabonát fizető, egész bért adó gazdától kapott 3 kalongya búzát s ugyanannyi zabot; harangozó kéve czi-

[1]) Ez úgynevezett „Conscriptio“ két példányban állíttatik ki, melynek egyike a Fő consistorium levéltárába küldetett fel megőrizés végett. L. Számadási jkönyv III. kötet.

men 5 kéve búzát. Az úgynevezett vékások törökbúzával fizettek. Minden marhát tartó gazda egy szekér fát vitt. Keresztelésért, ha fiugyermek volt, egy kakas, ha leány, egy tyuk volt díja. Ezen kívül canonica portió haszna.

A mesteri állomás felállításával a papság bevétele kevesedik. Ugyanis átad a mesternek az általa bevett gabonából 20 kalongya búzát, ugyanannyi zabot s a vékások egy harmadát; a fa illetményből 5 szekérrel. Ezen kivül harangozó kéve czímen kap a mester 5 kéve búzát: a can. portió hasznát; minden iskolás gyermek után egy fél napi szántást; s az erdőben kiszáradt fák égethetési jogát.

Az 1801-ben tartott püspöki vizsgálat felvétele szerint a papi jövedelem: 164 kalongya búza, ugyanannyi zab; a törökbúza nincs kitéve véka számmal; 60 szekér fa, a canonica portió haszna, nyári tanításért minden ifjú egy napszám; keresztelésért egy tyúk vagy kakas. A mesteri jövedelem: 35 kalongya búza, 20 kalongya zab; a törökbúza bér egy harmada; 5 szekér fa; canonica portió haszna; tanításért minden gyermek után egy fél napi szántás.

1806-ban mester változás van s akkori pap Koncz Márton átlátja, hogy a mesteri jövedelmet emelni kell, annyira csekély. Ez okból összehívja a presbyteriumot s Pálffy József dulló előtt oly egyezségre lépnek, hogy: a papnak eddig fizetett 3 kalongya búza és 3 kalongya zab helyett, ezentúl csak $2^1/_2$ kalongyát fizetnek, az $^1/_2$ kalongyát a mesternek adják. A fa illetményből a pap átad 20 szekérrel. Egyebekben marad a régi gyakorlat. De mivel e változtatás által a papság veszít jövedelméből, kárpótlásul átadnak a mesteri canonica portióból két drb. földet a papság használatára. Ez egyezményt aláirják a presbyterek, a dulló hitelesíti, a Főconsistorium pedig megerősíti. [1])

1832-ben papváltozás van s az ekklézsia kérelmet nyújt be a Consistoriumhoz, hogy a papibér 2 és $^1/_2$ kalangyás szalmás gabona bevételéből engedje meg a $^1/_2$ kalangya elvételét, a mesteri jövedelem szaporítására. De a Consistorium megtagadja az engedélyt s utasítja az ekklézsiát, hogyha másként nem szaporíthatja mestere jövedelmét, adjon át az ekklézsia használatában levő földekből. [2]) És ekkor így is tesznek.

Ez állapot van az 1839-ben tartott püspöki vizsgálat alkalmával is, melynek felvétele szerint 1830-ben [3]) a papi jövedelem: 180 kalongya búza, ugyanannyi zab; törökbúza nincs kitéve véka szerint; minden marhát tartó gazdától egy szekér fa, melyből 20 szekérrel ad a mesternek; a can. portió haszna; keresztelésért egy kakas vagy tyúk; esketésért 40 kr; nyári tanításért minden ifjutól egy napszám. A mesteri jövedelem: 52 kalongya búza, 37 kalongya zab; a törökbúza bér egy harmada; 20 szekér fa; a canonica portió haszna; minden gyermek tanításáért egy fél napi szántás.

---

1) Ez egyezmény levél eredetijét I. az ekkla. levéltárában.
2) L. Rendeléses jegyzőkönyv II. köt.
3) L. Számadási jk. III. köt. püspöki vizsgálatról.

E jövedelem, annyi változással, hogy koronként egy-egy drb. földet engednek át belső emberek használatára, igy tart 1887-ig.

1887-ben Árkosi Dénes nyugalomba vonul. Papváltozás lesz, s ezzel együtt a belső emberek jövedelmének nagymérvü változtatása is. Az ekklézsia most nem kérelmek, mint 1832-ben tette, hanem az egyházi felsőbbség hire és tudta nélkül oly változtatásokat tesz, a minek megtörténni nem lett volna szabad. Meghatározza, hogy a papnak eddig fizetett $2^1/_1$ szalmás bér helyett ezután 2 kalangyát fizessenek s a fél kalangyát forditsák a mesteri jövedelem szaporitására, elenyésztetvén az ugynevezett harangozó kévét.

Ez ennyire menthető lenne kepe-egyenlősités czimen, ha a felsőbbség tudtával történt volna. Azonban ekkor a vékával fizetők is előálltak, azt mondván: „ha ti kevesebbet fizettek a papnak, mint eddig, ugy talál, hogy mi is kevesebbet fizessünk." És az ekklézsia papválasztási elnök előtt, miután a fungens mester az ő részét illetőleg tiltakozott, meghatározza, hogy a vékások is, kik eddig egész bért adtak törökbúzából, ezen tul egy vékával kevesebbet adjanak a papnak, s fokozatosan. És igy az ekklézsia egyenlősitette a kepét, de a canonica portiót nem; csökkentette a papság bevételét, de kárpótlást adni nem kivánt; könnyiteni kivánt tagjain, de csakis a papság róvására.

A mikor e sorok irója elfoglalta állomását, e változtatást nem ismerte, csak hónapok multával jutott tudomására. Azonnal kijelentette a presbyterium és ekklézsia jogtalan eljárását; megtette jelentését ugy az akkori esperes, néhai Kovács Mihályhoz, mint az esperesi hivatal utján, az egyházi felsőbbséghez. A válasz le is jött, mely szerint az ekklézsia: a régi szokás szerint javadalmazza belső embereit, s ha valami változtatást kiván tenni, csak felsőbb engedélylyel teheti. [1]) De e rendelet csak kiáltó szó maradt a pusztában. S igy a papság jövedelme jogtalanul megcsonkittatott: 43 kal. búza: 43 kal. zab: s mintegy 60 véka csős törökbúzával, minden kárpótlás nélkül.

Vajha az ily önkényes eljárás utolsó lett légyen ekklézsiáink történetében s az egyházi felsőbbség által hozott törvények ne csak tiszteletben lennének, de tiszteletben is tartatnának.

A belső emberek jövedelme jelenleg áll:

A papi jövedelem: 170 kalangya búza, 170 kalangya zab, 200 véka csős törökbúza, 60 szekér fa, keresztelésért egy csirke, esketésért 40 kr, canonica portió 14 hold, 545 □ öl, melynek fele használhatatlan, mint terméketlen és legelő rész.

A mesteri jövedelem: 85 kalongya búza, 85 kalongya zab, 140 véka csős törökbúza, tandij czimen 100 frt o. é., canonica portió 16 hold, 538 □ öl, melynek egy része szintén használhatatlan.

És igy e kimutatások szerint a papi jövedelem visszaesett 100 évvel ezelőtt való állapotra, habár a lélekszám jelenben annak kétszerese.

---

[1]) L. ekkla. levéltára 205—888. esperesi szám alatt közölt 162—888. számu E. K. T. rendeletet.

LÉLEKSZÁM.

1801-ben a lélekszám az akkor tartott püspöki vizsgálat jegyző könyve szerint 360.

1839-ben, az akkor tartott püspöki vizsgálat jegyző könyve szerint 550.

Az 1889-ik év végén 755.

Tehát alig kilenczven év alatt a szaporodás 335!

* * *

Az elmondottakban foglaltatik a ravai unitárius ekklézsia története, melyből látható, hogy e kezdetben kicsiny, sok küzdelmet és szenvedést ért egyház — mint a picziny mustármagból hatalmas élőfa — miként fejlődött egy virágzó szép ekklézsiává. S különös játéka a sorsnak, hogy az egykor oly hatalmas bordosi ekklézsia, a hol Beke Dániel, mint püspök is kilencz hónapot lakott, s melynek védszárnyai alatt volt a ravai ekklézsia, — lassanként miként hanyatlik annyira, nem birva el a sok viszontagságot és küzdelmet, melynek ki volt téve, hogy jelenben ez áll a ravai ekklézsia administratiója alatt. [1])

A ravai nép egyszerü, de értelmes és munkás. Egyháza iránt buzgó és szorgalmas templomlátogató. Sajnos, hogy pár évtized óta itt is, mint mindenütt, az „ördög italával" a lejtőre jutásnak és romlásnak út nyittatott. Vajha az okosság visszatérithetné ez úton indultakat; vajha az ősök szelleme lengené körül az utódokat, s az erős hit mellé erős akarat is járulna; vajha a takarékosság és szorgalom által kamatoztatva az időt, eladósithatnók a jövőt magunk és egyházunk számára!

Végh Mihály.

---

[1]) Egy más alkalommal, ha Isten éltet, a bordosi s hozzátartozó csöbi ekklézsia történetét s viszontagságos küzdelmeit is igyekezni fogok megörökiteni.

AZ UNITÁRIUS VALLÁSKÖZÖNSÉG EGYH. FŐTANÁCSÁNAK ÉVI RENDES GYÜLÉSE. KOLOZSVÁRT 1890. AUG. 31. S SEPT. 1., 2. NAPJAIN.

A FŐT. PÜSPÖK ÚR MEGNYITÓ BESZÉDE.

Mlgs és főt. egyh. Főtanács! Egyházi életünkből egy év ismét a multé. Azé a multé, a melynek köszönjük jelenünket s a melyen jövőnk is alapszik. Mert habár a múlt tovatünt napjait vissza nem is hozhatjuk és sok tekintetben nem is lenne kivánatos, hogy visszatérjenek — avagy hogy egyebet ne említsek, ki óhajtaná a lelkiismeret szabadságának elnyomatását, mely egykor annyi sebet ütött egyházunk testén, még egyszer megérni — ha — mondom — a múlt tovatünt napjait vissza nem is hozhatjuk, de a mit annak barázdáiba egyik kor a másik után elvet, nem vész az el, mint a hogy a földbe hintett mag nem vész el, hanem kicsirázik, szárba szökken s arany kalászokat hoz, édes gyümölcsöket terem.

És e tekintetben egyházi életünkben a lefolyt év bizonyára egyike volt azoknak, a melyeknek vetései gazdag aratással kecsegtetnek.

Miután a nemsokára felolvasandó évi jelentésekből tájékozást nyerend a mlgs. és főt. Egyh. Főtanács arról, hogy a múlt évben mit és hogyan végeztünk? azoknak részletes előadásába nem bocsátkozom. De egy pár fontosabb s a jövőbe messze kiható eseményt lehetetlen már most hallgatással mellőznöm.

Ezek között minden esetre első helyen áll az alamori birtoknak az egyh. főtanács mult évi felhatalmazása alapján történt megvásárlása. Vallásközönségünk fekvősége e birtok megvásárlása által közel 5000 holdra növekedett. Az új szerzemény becsét nem csekély mértékben emelheti az a gondolat is, hogy az is idővel az Augustinovics alapnak megváltva, ez által a boldog emlékü hagyományozónak minden érecznél maradandóbb emléket állítunk.

Igaz, hogy a földbirtok ez idő szerint nem mutatkozik jövedelmezőnek. Országszerte panaszolnak a gazdák a gazdasági nyomott viszonyok miatt. De a földbirtok mégis a legbiztosabb vagyon, s ha jövedelme esélyeknek is van kitéve, egyik év veszteségét pótolja a másik és soha sem lehet oly nagy, mint a minő a gyorsan meggazdagodni vágyó nyerészkedőt érheti. E mellett csak igaz marad az, hogy a kié a föld, azé az ország is. S ezért nekem úgy tetszik, hogy az említett birtok megvásárlásával egyházi országunkat nem csekély mértékben megszilárdítottuk, jövőnket jelentékenyen biztosítottuk.

A múlt év másik — mondhatni — korszakalkotó eseménye, budapesti templomunk, mely a kapcsolatos szép épülettel együtt már-már teljesen készen van. A mellett, hogy e templom jelentékenyen befoly szent vallásunk országos jellegének kifejezésére, az abban levő vagyon is közel 400,000 frtot képvisel. S ha e vagyont most még nem is mondhatjuk a magunkénak, annak teljes tulajdonunkká tétele csak az idő kérdése. Lehet, hogy ez időt közülünk kevesen érik el. De hát csekélyebb becse van-e az aratásnak azért, mert a vető abban nem gyönyörködhetik? De lehet az is, hogy hamarább eljő, mint gondolnók. Avagy azt, a mit megértünk: hittük-e, gondoltuk-e csak 2—3 évvel ezelőtt is? Legyen áldott a gondviselés, mely nekünk ezt a diadalt adta!

Vallásközönségünk közvagyonának a mult évben még csak új alapítványok által történt gyarapodására kívánok rámutatni. Egy egyszerü atyánkfia, ki mint isk. mester kezdette meg pályáját, majd pappá lőn, aztán nyugalomba lépett, gazdáskodott, szerzett — végrendeletében összes vagyonát, legkevesebb 40—50 ezer frt értékben, a maga s hasonló buzgalmu neje nevére vallásközönségünknek hagyományozta s ezzel első rendü jóltevőink sorába emelkedett. E férfiu nevét nincs miért mondjam. Mindnyájan tudjuk. Kovács Dénes.

Ha csekélyebb, de szintoly becses alapítványokkal és hagyományokkal irták nevöket egyházunk aranykönyvébe: Dr. Bartók István, Orbán Balázs, Szabó Mózes b. e. afiai ugy, hogy e tekintetben közelebb mult egyházi évünk méltán helyet kér magának történetkönyvünk legfényesebb lapjai között.

Nem — nem hagy el minket az Isten! Csak mi se hagyjuk el magunkat. Csak mi se felejtkezzünk el róla; ne felejtkezzünk meg családi, polgári hazafiui kötelességeink mellett szent vallásunk, egyházunk iránt tartozó kötelességünkről is. Legyen e mostani főtanácsi gyülésünk is hathatós befolyással ezek szeretetének ápolására és fokozására. Őseink buzgósága és áldozatkészsége, valamint kartársaink nemes példája hassa át és termékenyítse meg mindnyájunk kebelét. Keressük mi is nemes lelkesedéssel, szent hevüléssel a mulandók között a maradandót, a pillanatnyiak helyett az örökkétartót. Ezzel atyafiságos szeretettel üdvözölve mindnyájokat, a jelen főtanácsi gyűlést ezennel megnyitottnak nyivánítom.

E lelkes éljenzéssel fogadott megnyitó után felolvastattak az évi jelentések.

I. Püspöki jelentés.

Méltóságos és Főt. Egyh. Főtanács!

Évi jelentésemet, mely Isten kegyelméből a tizennegyedik, a következőkben terjesztem elő:

1. Belső emberek változása:

a) Lelkészeknek rendeltettek Ütő Béla körispataki l. Alsó-Rákosra, Kádár Lajos lelk. jelölt Gyepesre, Nagy Benedek kis-adorjáni lévita Körispatakra, Deák Miklós s. körispataki l. Ürmösre, Elekes Mózes kolozsi l. Iklandra, Biró Elek Iklandi l. Kolozsra, Simó János

polgárdii segéd-lelk. Sepsi-Körispatakra. Ajtai János h.-m.-vásárhelyi segéd-lelk. Hom-Almásra. Szuhay János sinfalvi l. Alsó-Járába. Siménfalvi György alsó-járai l. Toroczkó-Szt.-Györgyre. Létai Domokos t.-szt.-györgyi l. Sinfalvára, összesen 11.

b) Segédlelkészeknek: Józan Miklós lelk. jelölt Polgárdiba, Lőrinczi Dénes papnövendék H.-M.-Vásárhelyre. Összesen 2.

c) Isk. mestereknek, illetve tanitóknak: Bartalis József, okl. néptanitó Csikfalvára. Török Ferencz okl. néptanító Nyomátra, Gálfalvi Ferencz okl. néptanító Szindre, Benczédi Mózes alsó-boldogasszonyfalvi isk. mester H.-Karácsonfalvára, Gelei Gyula okl. néptanitó Dézsfalvára, Csifó Károly okl. néptanitó Mező-Berénybe. Összesen 6.

A csikfalvi, szindi és m.-berényi iskolák új alkotások. És pedig a szindi a kulturegylet segélyével, a csikfalvi és m.-berényi ottani hiveink buzgóságából. Megemlítem még, hogy Polgárdiban is ottani s. lelkészünk Simó János iskolát is tartott.

c) Ürességben vannak a bordosi, szőkefalvi, kilyéni, bözöd-ujfalvi lelkészi és boldogasszonyfalví mesteri állomások.

d) Nyugalomba léptek id. Gálfalvi István ürmösi, Domokos Áron b.-ujfalvi és Nagy Ferencz kilyéni lelkész afiai: ez utóbbi azonban, miután helye nem volt betölthető, felkérésemre jelenleg is ténykedésben van. A bordosi, szőkefalvi és bözödujfalvi ekklézsiákat szintén ez okon a szomszédos lelkészek administrálják.

e) Meghalt Sándor Lajos h.-almási lelkész afia.

2. Lelkészi szigorlatot tettek: Gálfi Ferencz, Simó János, Gál József jeles, Kádár Lajos és Göncz Mihály elégséges eredménynyel. Ezek közül Gálfi Lőrincz jelenleg Angliában, Oxfordban van, Simó János és Kádár Lajos már lelkészi állomást nyertek; tényleg tehát csak két papjelöltünk van. Ez okon kénytelen voltam az E. K. Tanácscsal egyetértőleg ismételten úgy intézkedni, hogy a mult isk. évben végzett 5 papnövendék már septemberben szigorlatra állhasson, nehogy a rendelésben fennakadás legyen.

Kapcsolatban e ponttal megjegyzem, hogy rövid időn papnöveldénkért is némi áldozatot kell hoznunk, hogy oda emeljük, a hol egy ily intézetnek ma állania kell. Középtanodáink fenntartása és berendezése a vonatkozó országos törvény nyomása alatt annyira igénybe vették minden gondunkat, hogy papnöveldénkről ma-holnap meg is feledkezünk. Mig azok évről-évre fejlődnek, ez az újabb időben épenséggel semmit se haladott, úgy áll, mint állott ezelőtt 10—20 évvel. Pedig meggyőződésem szerint, nekünk első rendü szükségünk egy teljesen berendezett jó papnövelde. Mert hiába lesznek az ország minden szegletében derék unitárius hivatalnokok, ügyvédek, gazdák, tanárok stb., ha nem lesznek jeles képzettségü, a szó teljes értelmében mívelt és derék papjaink. Már pedig ezt a jelen szervezettel el nem érhetjük. Alig egy tanárunk van, a ki egész erejét a papnöveldének szentelhetné. A többiek, velem együtt, ha teljes kötelességérzettel is, de csak részben szolgálhatnak ez intézetnek. Előbb-utóbb legalább még egy egész tanerőt kell oda is beállítanunk s az egész papnöveldét gondosabb ápolás alá venni. Ha Isten éltet s kö-

széptanodáinkkal valahogy már rendbe jövünk, szándékom papnöveldénkre nézve egy teljes tervezetet dolgozni ki s terjeszteni be talán a legközelebbi egyh. főtanács elébe. Ennyiben azonban szükségesnek tartottam, sőt kötelességemnek ismertem legalább napi rendre hozni ezt az ügyet, a melylyel — a mint fennebb érintém — más bajaink miatt közelebbről nem igen foglalkoztunk. De hogy foglalkoznunk kell, én látom s remélem, hogy tán sikerült erről némileg meggyőznöm a Mlgs és Főt. egyh. Főtanácsot is.

3. Az anyakönyvi és népesedési kimutatások szerint egyházunkban 1899-ben.

A) kereszteltetett:	a) fiu . . .	1132
	b) leány . .	1130
	együtt .	2262

kevesebb 19-el, mint 1888-ban. Ezekből házasságon kivül született 228; kevesebb szintén 19-el, mint 1888-ban; de még mindig 10%-ék, a mi semmi esetre se kedvező arányszám az erkölcsi életre nézve.

B) Konfirmáltatott	a) fiu . . .	439
	b) leány . .	485
	együtt .	924;

több 17-el mint 1888-ban.

C) Összeeskettetett	a) mentvénynyel .	209
	b) hirdetéssel . .	341
	együtt .	550;

kevesebb 17-el, mint 1888-ban.

D) Meghalt	a) férfinemből	667
	b) nőnemből	678
	együtt .	1355;

kevesebb 116-al, mint 188-ban.

E) Átállott hozzánk	441
Tőlünk más vallásra	81
E szerént .	360-al

több jött hozzánk, mint a mennyi tőlünk más vallásra tért.

F) Lélekszám tesz 1889. év végén	60154-et
„ „ 1888. „ „	59685
Évi gyarapodás	469

Tekintettel azonban arra, hogy már a szülöttek és halottak közötti kölönbség, az előbbiek javára 907, az átállások utján pedig 360 a lélekszám gyarapodás; a mi együtt 1213-at tesz, látható, hogy lelkész afiai közül némelyek még mindig felesleges munkának tartják, hogy hiveiket pontosan számon tartsák s csakugyan van eset rá, hogy némely ekklézsiából évről-évre ugyanazt a lélekszámot kapom, mintha ott sem nem születnének, sem nem halnának az emberek. A statistikai adatok nagy jelentőségére pedig most ismételten annyival inkább felhivom az illetők figyelmét; mert egy országos új népszámlálás előtt állunk, a mely a mult alkalommal ugyancsak alásülyesztett volt különösen a miveltség egyik mértékére nézve, a mennyiben az

irni és olvasni nem tudók szinte legnagyobb százalékát a mi egyházunk adta, a mi hihetetlen. Ne vegyék hát tréfára lelkész afiai az efféle dolgokat, ha szinte unalmasok is. Most még csak azt jegyzem meg, hogy a láthatólag hibás népszámítás szerint is a 60,000 unitárius lélekszám többé nem költői nagyítás, hanem tény. Az 50,000 helyett tehát bátran használhatjuk ezentul a 60.000-et. Ád az Isten nekűnk még többet is. Ne félj kicsiny sereg.

Az iskolákról való kimutatás a tanügyi jelentésben meg lesz. Itt arra nem terjeszkedem ki.

4. Vizsgálatot ez évben csak a közvetlen hatóságom alatt álló budapesti és toroczkói eklézsiákban tartottam. Ez utóbbiban sajnálatomra nem a legjobb rendben találtam a számadásokat. De a szükséges intézkedéseket megtéve, remélem, hogy e szép és díszes ekklézsiánk régi jó hírnevét, melyért századok óta országszerte tiszteletben és becsületben áll, nem engedi megcsorbittatni. Remélem, hogy intéseim és buzdításaim nem estek az utszélre, sem kősziklára, hanem termékeny földre, fogékony szivekbe és megtermik a magok jó gyümölcseiket.

Annál nagyobb örömmel emlékszem meg budapesti ekklézsiánkban a vagyon kezelés körül tapasztalt rendről és ügybuzgalomról. E mellett nem hallgathatom el azt az örömömet, a mit a már-már teljesen készen levő templom s ezzel kapcsolatban álló szép és díszes épület szerzett lelkemnek. Midőn 21 évvel ezelőtt az első nyilvános unitárius isteni tiszteletet szerencsés voltam megtartani Budapesten, akkor ifjú lelkem ábrándjai között e templom is feltünt ugyan lelkem előtt mintegy árnykép a messze jövőben; de hogy azt még szemeimmel meglátom, arra csakugyan nem gondoltam s nem hihette senki, ki velem együtt akkor arról álmodott. Meg van. Legyen hála érette az isteni gondviselésnek. S minthogy a vizsgálat alkalmával nyert értesülésem szerint budapesti ekklézsiánk f. évi október utolsó vasárnapján ünnepélyesen fel akarja szentelni templomát, legyen szabad e helyen felhivnom arra egész vallásközönségünk figyelmét. A mi egyházi életünk történetkönyvébe ennél fényesebb eseményt nem sokat irtak a multba s nem sokat irnak a jövőbe. Méltó, hogy minden unitárius szív megdobbanjon azon nap, midőn budapesti hitsorsosaink először fognak imádkozni saját templomukban. A templomszentelési ünnepély rendezése ugyan budapesti ekklézsiánk ügye; de gondolatom szerint maga a főtanács is fölhivhatná az egyházköröket, hogy ez ünnepélyen hivatalosan is képviseltessék magokat.

5. Mult évi jelentésemben felmutattam azokat a lépéseket, melyeket Dániel Gábor főgondnok úr ő méltóságával együttesen megtettünk arra nézve, hogy a vallás és közoktatásügyi ministeriumhoz megnyerjük legalább egy hitsorsosunk kineveztetését, valamint közöltem azt a választ is, a mit kérésünkre kaptunk, t. i. hogy magasabb rangú állást ne reméljünk, hanem ajánljunk egy megfelelő minősültséggel biró ifjút s az aztán kineveztetik díjtalan segédfogalmazónak. Én ennélfogva látva, hogy ha teljesen lemondani nem akarunk még a jövőről is, a jelzett irányban valamit okvetlenül tenni kell, fölszó-

lítottam egy jogvégzett derék ifjút, egyházi tanácsos Gothárd Zsigmond afia hasonnevü fiát, hogy nem lenne-e hajlandó bemenni a ministeriumhoz? S miután erre késznek nyilatkozott s édes atyja is a magáévá tette az ügyet, közreműködésemmel csakugyan ki is neneveztetett a jelzett állomásra a Nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi Minister ur által. Nevezett Gothárd Zsigmond már fel is ment Budapestre. Ismerve tehetségeit s magatartását, nem kétlem, hogy előmeneteles fog lenni pályáján s idővel egyházunknak is hasznos szolgálatokat tehet a Miniszteriumnál. Az előzmények után — sajnos — de ezt a kineveztetést is nyereségnek kell tekintenünk.

6. Angol és amerikai atyánkfiai részéről budapesti ekklézsiánk számára a múlt évre is megjött a segély egy kevés apasztással. Valószinü, hogy ez évről-évre kevesebb is lesz. De remélem, hogy ha különösen megnyerhetjük, hogy a budapesti templomszentelésre legalább Angliából vagy egy képviselőt küldjön a társulat, még jó ideig sikerül a segélyt megkapnunk, a mire még mindig nagy szükségünk van.

7. Ekklézsiáink épületeinek egy intézetnél együttesen leendő tűzkárbiztosítása által esetleg egy pár száz forint megtakarítható levén, illetve a tömeges biztosítással egy bizonyos százalékot bármelyik biztosító intézet visszaszámolván, felhivtam esperes afiait, hogy egyház körüket illetőleg az ekklézsiák tűzbiztosításáról terjeszszenek fel hozzám részleges kimutatást, hogy azoknak alapján a számítást megtehessem és tétethessem. Miután azonban a kért kimutatásokat Kolozsdoboka, Küküllő, Udvarhely és Háromszékkörből még nem kaptam meg, ez irányban lépéseket nem tehettem.

Ugyancsak ekklézsiánk érdekében az országos közegészségi egyesület által kiadott, dr. Lendvay Benőnek „Huszonöt év Márkusfalva életéből“ czimű kis müvét, meggyőződve annak népünk számára hasznos voltáról, saját költségemen 105 példányban meghozattam s ekklézsiáinknak ingyen kiosztottam. Többen nekem ezt meg is köszönték. Én pedig ohajtanám, hogy mindnyájan hasznát vegyék.

Kidei ekklézsiánk szegénységét, papja csekély javadalmazását tekintve, megkisérlettem, ha valami módon az ottani helyzetet javítani lehetne. E végre egy felhivást bocsátottam ki személyesen a kidei ekklézsiához tartozó, de szerte lakó hiveinkhez, fölkérve, hogy a papság fentartására bármi csekély áldozatot hozni sziveskedjenek pénzben vagy gabonában, a mint erejök és tehetségök megengedi. Sajnálattal kell nyilvánitanom, hogy fölhivásomnak csekély eredménye lett. Alig 3 buzgóbb hivünk tett igéretet, illetve kötelezte magát arra, hogy évenként némi papbért fizet.

8. Ez évben személyesen részt vettem a b. Baldácsy alapítvány meghatalmazottainak évi közgyülésében is, melyről jelentésemet annak idejében meghatalmazott társammal együtt beadtam az E. K. Tanácsnak. Itt csak azt kivánom megemlíteni, hogy Hajós János afia Budapestről Kolozsvárra tévén át lakását és igy az igazgatóságban akadályozva lévén működni, ez állásáról lemondott. A közgyülés azonban helyébe Gál Jenő afiát választotta meg igazgatósági tagnak.

9. Még csak halottainkról emlékezem meg. Fájdalom, a halál ez évben nagy rendet vágott sorainkban. A múlt főtanács óta egyházi tanácsos afiai közül a fennebb már említett Sándor Lajos lelkész afián kivül elhunytak Ekárt István, Jakab Lajos tiszteletbeli felügyelő gondnok Keresztur körben, Sikó Lajos, Orbán Balázs sz.-kereszturi iskolánk felügy. gondnoka, Szabó Mózes, Filep Kálmán, Kovács Dénes, Uzoni Izsák, Ferencz Károly, Kelemen Elek afiai. Haláluk nemcsak számuknál, de a társadalomban elfoglalt állásuknál s közügyeinkben való meleg érdekeltségöknél fogva is érzékeny veszteség egyházunkra nézve. Némelyek közülök, mint Szabó Mózes, b. Orbán Balázs és Kovács Dénes nem is kérik, hogy emléküket mi őrizzük meg, mert végrendelkezéseik által alapítványaikban ők magok örök emlékoszlopot emeltek neveiknek, melyre hálás érzéssel és tisztelettel fognak tekinteni utódaink is az időknek végéig. Vajha nemes példájok nemcsak élni, de halni is megtanítanának minket is. Nyugodjanak mindnyájan csendesen.

*

E jelentésem már készen volt, midőn P. Horváth Gábor, Kolozs-Doboka és küküllőköri f. ü. gondnok afia végzetes haláláról értesűltem. A Horváth név egyházunkban is a legjobbak közé tartozik. A család vesztesége veszteség nekünk is. S a jelen esetben annyival megrázóbb, mert egészen váratlan jött s előttünk érthetetlen is. Legyen kegyelemmel fogadva lelke, hová önmaga vágyott. Mi fájdalommal veszünk tőle bucsút.

Mult évi más ügykezelésünkről és munkálkodásunkról az E. K. Tanács jelentéséből nyerend további értesülést a Mlgs és főt. főtanács. Részemről ismételten kérem Istennek segedelmét tanácskozásainkra.

Kolozsvárt, 1890. augusztus 30.

Ferencz Józsf,
unitárius püspök.

II. Közigazgatási jelentés.

A Méltóságos és Főtisztelendő E. K. Tanács legutóbbi gyűlése óta lefolyt évet méltán előmenetelesnek jelezheti E. K. Tanácsunk mind szellemi, mind anyagi tekintetben.

A vallásos erkölcsi élet háboritatlan, sőt élénk volt. A vadházasságok — e szomoru jelenségek — pap afia és köri hatóságaink fáradozása nyomán egyre apadnak, annyival inkább, mert több törvényhatóságban a közigazgatási közegek is segitenek az egyháziaknak.

Háborgó ekklézsiák ügyében nem volt kénytelen intézkedni E. K. Tanácsunk.

Sajnálattal bár, de a körülményeknél fogva kénytelen volt E. K. Tanácsunk 38. meg 39. E. K. Tanácsi számok alatt két belső ember, még pedig pap afiai ellen fegyelmi kereset inditását rendelni el; az ügyek még folyamatban levén, azokról E. K. Tanácsunk nem tehet tüzetes jelentést; reméli azonban, hogy ez iránt hozott határozatának az illetőkre nézve meg lesz jótékony hatása. Illető pap afiait a Fő-

tisztelendő Püspök ur máris más ekklézsiába helyezvén át, az ügy szelidebb jellegüvé vált ez által is.

Hitbeli afiai vallásosságának egyik anyagi bizonyitéka az adakozás:

Háromszékben	367	frt	65 kr.
Felső-Fejérkör	69	„	80 „
Maroskör	1135	„	20 „
Székely-Keresztur	683	„	64 „
Udvarhely	392	„	48 „
Torda-Aranyos	70	„	— „
Küküllőkörben a vizsgálati jegyzőkönyv még nem tárgyaltatott.			
	2718	frt	77 kr.

Ez adományokban számos egyesek fejezték ki vallásos buzgalmukat és egyházaikhoz való ragaszkodásokat.

Különös buzgóságot tanusitottak nyárádszentmártoni eklézsiánk Csikfalvában lakó tagjai. kik egy második iskola alapitására 1000 frtot irtak alá, kovásznai ekklézsiánk hivei templomépitésre, harangöntésre, Siménfalvi ekklézsiánk tagjai az ekklézsia szükségeire adakoztak.

Bpesti anya-ekkelézsiánk és filiai hasonlóan szép adakozáskészségnek adták tanubizonyságát: mezőberényi ekklézsiánk egyes tegjai például telekvásárlásra szinte 1500 frtot adakoztak. melylyel az adakozások összege 4218 frtra emelkedik.

Ekklézsiáinknak anyagiakban is szép gyarapodását mutatják az esperesi vizsgálatokról szóló jegyzőkönyvek. A körökben levő ekklézsiáink ez 1889. évben 58.848 frt bevétel és 50,428 frt kiadás mellett 8420 frt pénztári készlettel zárták le számadásaikat. A Püspöki vizsgálat alatt álló 6 anya és a budapestinek 6 filiája együttesen 20,873 frt bevétel és 18.264 frt kiadás mellett 2608 frt pénztári készlettel zárták le számadásaikat. E szerint vallásközönségünk öszszes ekklézsiái 11,038 frtot gazdálkodtak meg.

Vagyoni állás készpénzben:

a) Köri ekklézsiáké	206,982	frt	2 kr.
b) Püspöki vizsgálat alatt álló ekklézsiáké	107,271	„	27 „
együtt	314,253	frt	29 kr.

Kölcssön magtári gabonában . . . 21,501 véka,
Ezekkel kapcsolatos pénzben . . . 2,247 frt.

Adóssága kevés ekklézsiánk van. Legtöbb adóssága van Holdmezővásárhelyi ekklézsiánknak. 3954 frt, mezőberényinek 1000 frt; mindkettőt házas telkek vásárlása nyomán terheli adósság. A holdmezővásárhelyit terhelő adósságból 1000 frt Aczél Lujza intézkedése nyomán ez afia halálával elenyészik.

Ekklézsiáink e lefolyt évben. tetemes épitkezések mellett, 4145 frtra vásároltak fekvő birtokot. ezek közül jelentékenyebb a mezőbeberényi ekklézsiánk által 2500 frton vásárolt házastelek.

Az esperesi vizsgálatokról felérkezett jelentések és számadások nyomán határozottan állithatja E. K. Tanácsunk, hogy ekklézsiáink pénzeinek kezelése javul, vagyonuk tisztázódik, ennek jele, hogy a pénzintézeteknél való elhelyezés egyre terjed, s az ekklézsiák közül többen kezdették meg kepeváltási alap teremtését. E. K. Tanácsunk folytonosan arra utasitja ekklézsiáinkat, hogy különösen a kepeváltási és más növekedő alapokat pénzintézeteknél kezeljék; ez levén a bár lassu, de biztos gyarapodás módja.

Sajnálja E. K. Tanácsunk, hogy ekklézsiáink még nem látták kellően át a kölcsön gabona-magtárak azon jelentőségét, melyszerint ezek jótékony voltuk s könnyen gyarapodó természetöknél fogva a fennálló szabályzat szerint kezelve jelentékeny tényezők lehetnek az ekklézsiák vagyonosodásában s különösen kepeváltási alapok teremtésében.

Midőn ekklézsiáink viszonyairól teszünk jelentést, felkivánjuk hivni a T. Egy. Főtanács becses figyelmét hazánkban a Királyhágón tul levő ekklézsiáinkra.

A Főtisztelendő Püspök ur által budapesti ekklézsiánkban a folyó évben tartott vizsgálatról szerkeszett jk. adataiból a pénzviszonyokról tett jelentésünkből e mondhatni új, napjainkban termett eklézsiáinknak jelentékeny pénzvagyonuk van: Budapesti ekklézsiánk például az épülő félben levő temploma felszerelésére, épülete tervezésére és felügyelésére tetemes kiadást tett és kell még tennie, s mégis különböző alapjaiban 35,570 frttal rendelkezik. Urasztali szerelvényekre az egyes hivek 434 forint, egyesek 200 forintot adakoztak az alapokba.

A lelkek száma az anya- és leányekklézsiákban 1875., a legutóbbi vizsgálat óta 1032 lélekkel szaporodott, kikben hitbuzgó, vallásos, oly tagokat nyert vallásközönségünk, kik a hitben a reájok gyakorolt nyomás ellenére sem lankadnak, hanem folytonosan erősödnek.

Egyes intézkedéseinkről a következőkben számolunk el.

Azon örvendetes alkalomból, hogy dr. Brassai Sámuel egyházi tanácsos afia, kolozsvári iskolánk egykori nagy nevü tanára s jelenleg egyik buzgó felügyelő Gondnoka és jóltevője a f. évi Junius hónapban életének 99. évét betöltötte, E. K. Tanácsunk egy emlékiratban fejezte ki a maga örömét s az emlékiratot testületileg nyujtotta át érdemekben megöregedett hitbeli afiának azon kéréssel és óhajtással, hogy vallásközönségünk s jelesen kolozsvári iskolánk iránt álodozatokban is tanusitott meleg érdekeltségét és szives jóindulatát még sokáig legyen alkalmunk élvezhetni. Dr. Brassai Sámuel afiia E. K. Tanácsunk tiszteletének, hálájának és ragaszkodásának ilyetén nyilvánitását köszönettel fogadta.

A Méltóságos és Főtisztelendő E. F. Tanács a belső emberek választásáról szóló törvényt 49—1889. szám alatt meghozván, E. K. Tanácsunk 306—1889. számu végzésével annak életbe lépésére kitüzte f. 1890. év első napját s ezen életbelépési záradékkal ellátva, 334—

1889. szám alatt kihirdetés és megtartás végett kiküldötte köri hatóságainkhoz.

Az esperesi vizsgálatokra, valamint ekklézsiák pénzei kezelésére vonatkozó canonaink részben elavulván s a jelen változott szükségeknek nem felelvén meg: E K. Tanácsunk a Főtisztelendő Püspök ur kezdeményezésére szabályzó intézkedések szükségessége érzetében 317—1889. számu végzésével mindkettőre nézve szabályzó rendelet készitését vette munkába.

A szabályrendeletek elkészülvén, az ekklézsiák pénzei kezeléséről szólott 335—1889., az esperesi vizsgálatokról szólott pedig 339—1889. szám alatt azokhoz való alkalmazkodás végett megküldötte köri hatóságainknak és minden egyes ekklézsiánknak. Tekintetbe véve mind az esperesi vizsgálatoknak, mind pedig az ekklézsiák pénzei kezelésének fontos voltát, azon hitben van E. K. Tanácsunk, hogy e két szükséges intézkedésének jótékony következményei lesznek.

A felérkezett vizsgálati jegyzőkönyvekből arról győződvén meg E K. Tanácsunk, hogy az ekklézsiánk pénzei kezeléséről szóló szabályzat azon intézkedésétől, hogy az ekklézsiák pénzeit ne a gondnokok, hanem választott pénztárnokok kezeljék, nem csak ekklézsiák, hanem köri hatóságaink is idegenkednek: azon határozott meggyőződésben, hogy sok ekklézsiánk jelentékeny pénzvagyona nemcsak megbirja, de igényli is a külön pénztárnok által való kezelést, a szabályzathoz való alkalmazkodást ismételten elrendelte.

A báró Baldácsy-féle protestáns alapitványból vallásközönségünk számára befolyt jövedelmi illetmény felhasználásáról a tárgysorozat rendén a Méltóságos és Főtisztelendő E. Főtanács fog intézkedni.

E. K. Tanácsunknak ez ügyben intézkedni nem igen volt alkalma. Az alapitvány Igazgatósága a meghatalmazottak f. évi junius 8-án tartott közgyűléséhez terjesztett véleményes jelentését E. K. Tanácsunkkal előzetesen közölvén: meghatalmazottainkat oda utasitottuk, miszerint a jelzett közgyűlésen adjanak kifejezést azon nézetünknek, hogy az alapitvány évi 24 ezer frt kezelési és rokon kiadásai igen magassak, hogy a birtok 3—5 frt holdankénti bérleti dija nagyon csekély, s hogy az évi költségvetés, ha nem is előzetesen, de legalább év elején közöltessék velünk. Meghatalmazottaink a helyszinén szerzett értesülések után ezen nézetek szóbahozását nem tartották tanácsosnak és czélszerünek.

A meghatalmazottak közgyűlése Bpestről elköltözött Hajós János afia helyett az alapitvány igazgatóságába megválasztotta tagnak Gaál Jenő afiát.

Az erd. magy. közmiv. egylet igazgatósága 285—1890. számu átiratában arról értesítette E. K. Tanácsunkat, hogy a széplaki, sárdi, szabédi ekklézsiáink iskolai, valamint Brassóban papi állomás felállítására kért évi segélyeket nem adhatja meg; Bethlen-szentmiklósi ekklézsiánk iskoláját a közoktatási kormány figyelmébe ajánlotta.

Mészkői ekklézsiánkra vonatkozó kérésünket áttette megyei bizottságához.

Magyar-sárosi ekklézsiánknak iskolaház épitésre 100 frtot, a

tanitónak a közelebbi tanévre 50 frtot szavazott meg, ez utóbbit oly fentartással, hogy e segélyt az elért eredményhez képest adhassa vagy vonhassa meg.

E. K. Tanácsunk 146—1890. szám alatt ennek vételéről értesítette az átíró egyletet, kifejezve elismerését és köszönetét a sárosi ekklézsiánk iskolájának adott segélyekért, s azoknak püspökségünkhöz való kiutalását kérte, s egyszersmind kifejezte maga sajnálatát a felett, hogy a többi, nevezetesen szabédi exponált ekklézsiánk iskolájára vonatkozó ajánlatai nem részeltettek megérdemelt méltánylásban.

A korcsma regále kártalanítása ügyében a bejelentések és ezek alapján a tárgyalások lejártak.

Vallásközönségünk közvagyonát illető helységekben az a nehézség fordul elé, hogy Ladamosi birtokunkhoz tartozó Blesény és Patingán községekben való jogunk tárgyalás alatt áll. Ladomos községében használt jogunk után a kártalanitás igen kevésre szabatott ki, ezek fellebbezés alatt állanak. Alamori kárpótlás ügye a kincstárral szemben véglegesen lejárt. E szerint az államtól kapandó 25850 papir és 16 frt pénz adatik ki; meg van téve az intézkedés, hogy ez összeget, eladó Gr. Teleki László, a szerződés szerint 27,000 forintra pótolja ki.

Egyes ekklézsiánkat illetőleg, mivel sok helyt a kártalanítási összegek bírói letétbe helyeztettek, s az összegnek kiosztása bírói hatáskörbe utaltatott. Szükségesnek látta E. K. Tanácsunk esperes afiait utasítani annyival inkább, mert a felérkezett jelentések szerint sok helyt a kártalanítási összeg községi vagyonnak nyilváníttatott.

E. K. Tanácsunk azon elvből indulva ki, hogy Székely földön a korcsmárlás nem volt s nem lehetett községi jog, hanem minden egyes szabad székely birtokosnak egyéni tulajdon joga; tehát ekklézsiáink is, mint jogi és birtokos személyek, korcsmárlási joggal bírtak: Esperes afiait 120—1890. szám alatt oda utasította, hogy a kártalanitási összegnek bírói letételbe való helyezését követeljék és 147—890. szám alatt Maros-Keresztur-Udvarhely és Háromszék-köri esperes afiait oda utasította, hogy a törvényszéki tárgyalásoknál a kártalanítási összegnek községi vagyonná való nyilvánitásába ne egyezzenek bele, hanem követeljék, hogy az akár füst, akár birtok szerint való arányosítás útján felosztassék, illetve ekklézsiáink illetménye e szerint kiadassék.

Aranyos-köri ekklézsiáinkat ez ügyben a törvényszéki tárgyalásoknál jogügyész afia. képviselvén, értesülésünk szerint már volt eset reá, hogy a törvényszék a kártalanítási összeget E. K. Tanácsunk eléadott elve szerint osztotta fel és utalta ki

Vallás- és közoktatási Miniszter ő nagyméltósága 12267—1890. számu leirata szerint úgy intézkedvén, hogy midőn az országos törvény szerint valaki valamely keresztény vallásra áttér, az a lelkész, kinek hatósága alá az áttérő addig tartozott, az átvevő lelkész által az átállásról és átvételről értesittetvén, köteles az áttérést a születési anyakönyvben a jegyzés rovatba bejegyezni; sőt ha az áttérő más

ekklézsiában lett volna megkeresztelve, a lelkész köteles a bejegyzés czéljából a keresztelő lelkészt értesíteni.

Ezen leiratot E. K. Tanácsunk 90—1890. szám alatt ahoz alkalmazkodás végett pap afiainak köröztetés útján tudomásokra hozta.

Vallás- és közoktatási Miniszter ő nagyméltósága 10086—890. szám alatt kelt szabályozó intézkedésével azt rendelte, hogy ha papok valamely ok miatt más vallásu gyermeket keresztelnek meg, kötelesek a keresztelés tényét saját jegyzőkönyvükbe is bevezetni, mint egyházi ténykedést: azonban kötelesek a keresztelést záros határidő alatt az illetékes lelkésznek jelenteni, hogy ez a keresztelést anyakönyvbe vezesse: s egyszersmind azt rendelte Miniszter ő nagyméltósága, hogy csak ez utóbbi anyakönyvezés bír jogi hatálylyal.

E kormányi intézkedést E. K. Tanácsunk olyannak tartotta, mely a vonatkozó országos törvényekkel nem csak megegyezik, hanem azok végrehajtása czéljából szükséges, különösen tekintetbe véve az anyakönyvek fontosságát a polgárok magán jogi viszonyaira; s mert végül a kormányi intézkedés a felekezetek alkotmányos autonom jogait nem csak nem sérti, hanem azt védelmezni czélozza; ezért a hivatolt intézkedést 73—1890. szám alatt, szoros ahhoz való alkalmazkodás végett köröztetés útján pap afiainak tudomásukra hozta.

Angolhoni afiai oxfordi papnöveldéjében való tanulásra kijelölt papjelölt Gálfi Lőrinczet E. K. Tanácsunk 264—1889. szám alatt elküldötte Angliába. Irt papjelöltet angolhoni afiai Oxfordba elhelyezett papnöveldéjökben az eddig ifjainknak nyujtott segedelem mellett szívesen befogadták.

Óhajtotta volna E. K. Tanácsunk, hogy a Brit és külföldi unitárius-társulat f. évi május utolsó napjain tartott évi rendes közgyűlésében képviselők által jelen legyünk.

Amerikai unitárius afiaival hivatalos érintkezésünk nem volt, csak hozzánk járt több közlönyükből értesülhettünk egyházi és humanus irányu élénk munkálkodásukról.

III. Tanügyi jelentés.

Az E. K. Tanácsnak a múlt évben a tanügy érdekében tett intézkedéseiről a következőkben tesszük meg jelentésünket a Mélt. és Főt. E. Főtanácsnak. Sem közép- sem népiskoláink állapotában valamely feltünő változás nem fordult elő. A kolozsvári főiskolát érdeklő állammal kötendő szerződés, valamint a székely-keresztúri középiskola V-ik osztálya, illetőleg 6-ik tanszéke érdekében tett lépésekről külön felterjesztésben számolunk el. Kolozsvári főiskolánk és papnöveldénk a múlt évben 11 rendes, 2 helyettes, 11 ideiglenes tanerővel a szokott módon végezte munkáját. Tanáraink közül Nagy Lajos aa. az influenza betegségben huzamosabb ideig szenvedvén, egy hónapi idő alatt helyettesitve volt. Ugyancsak az influenza járvány miatt a téli vizsga megtartása alól mind három középiskolát felmentette E. K. Tanácsunk. Ebben a betegségben Kolozsvártt a tanulók egy része kisebb-nagyobb mértékben, Sz.-Keresztúrt pedig a tanulók

és tanáraink legtöbbje nagy mértékben szenvedett, de komolyabb következménye sehol sem volt.

A magas kormány képviselője, Dr. Erődi Béla ur, meglátogatta kolozsvári főiskolánkat s a tanítás felett általában megelégedését nyilvánította. A berendezésre és felszerelésre nézve több észrevétele volt, s itt-ott olyan hiányokat jelzett, a melyeknek pótlása szükségét E. K. Tanácsunk is már régóta érezte, de a mire pénzügyi helyzetünknél fogva kellő figyelmet nem fordíthattunk. E. K. Tanácsunk megigérte, hogy a szükséges és lehető módosításokat megteszi, t. i. az állat és növénytani szertár gondozását egy tanárra bízza, a természettani és vegytani szertár régi eszközei kicseréléséről gondoskodik, a rajzoló geometria és földrajz tanításához még szükséges taneszközöket megszerzi, mihelyt a kért államsegélyt megnyeri, a mire különben a nm. vall. és közokt. miniszter ur legújabb leirata szerint már a legközelebbi időben számithatunk. Erre vonatkozólag külön felterjesztést teszünk a mélt. és Főt. E. Fő-Tanácsnak. Addig is, mig a szerződés végleg megköttetnék, a vegytani és physikai laboratorium számára egy dynamo-electrikus gépet s azon kivűl több más taneszközt szereztünk. Igazgatóságot szabad-torna eszközök felállítására, a tantermeknek osztályok szerint berendezésére és czélszerü bebútorozására utasitottuk 103—1890. sz. határozattal.

A középiskolai tanárok nyugdijazása érdekében vallás- és közokt miniszter ő nagyméltósága 17422—1889. sz. alatt leiratot intézvén E. K. Tanácsunkhoz, melyben a miniszter rendelkezése alatt nem álló középiskolák számára egy országos nyugdijintézet felállitását vette tervbe, E. K. Tanácsunk 220—1889. t.-ü. sz. alatt oda nyilatkozott, hogy a tervet teljesen méltányolja, az intézet létrejövetelét ohajtja s elvileg hozzájárul, azonban a belépés iránt csak akkor fog nyilatkozni, a mikor a tervezet és illetőleg a feltételek ismerve lesznek.

Vallás- és közokt. miniszter ő nagym. felhivására E. K. Tanácsunk a latin nyelvnek tüzetesebb tanitása érdekében a tantervet ujra dolgoztatta 12—1890. sz. határozatával, s azt mindhárom gymnasium számára megküldötte. E szerint a tanórák számára nézve teljesen a miniszteri tantervet vettük fel alapul, mihezképest az I—II. oszt. 7—7, a III—VII. oszt. 6—6 és a VIII. osztályban 5 leend a tanórák száma. Ez mindenik intézetnél tetemes óra-szaporulatot vonand maga után, minek a fedezése iránt a jövő évben lehet véglegesen intézkednünk. Reméljük, hogy, ha egészben nem is, részben megvalósitható lesz ez a terv már a jövő tanévben.

A görög nyelv tanitására s illetőleg a tanulás alól felmentésre nézve a jevő évre az V-ik osztályt illetőleg elfogadta E. K. Tanácsunk a vall és közokt. miniszter ő nm. 30,820. sz. alatt közölt, az 1890. évi XXX. tcz. alapján kibocsátott rendeletét és utasitását s ezeket alkalmazás végett 182—1890. t. ü. szám alatt mindhárom középiskolának megküldöttük. A rendeletből köztudomásra kivánjuk hozni a mélt. és főt. E. Főtanács előtt, hogy a görög nyelv helyettesitésére fel van véve egyfelől a magyar nyelv és irodalom, másfelől a rajz a tananyag köre mindkét irányban egy már kibocsátva levő tantervben van

meghatározva. Azok, a kik görög nyelvet tanulni nem akarnak, a jelzett tárgyakból heti két-két órán nyernek oktatást. Ezeknek a rendkivülileg felveendő tárgyaknak a tanitása iránt csak akkor intézkedhetik E. K. Tanácsunk, a mikor év elején kiválik, hogy a tanulók közül nem fognak görög nyelvet tanulni. Ha valaki a görög nyelv tanulása alól felmentetni kiván, köteles erre szülei vagy gyámi irásbeli engedélyt mutatni bé. A szülő vagy gyám gyermeke vagy gyámoltja jövő sorsa felett mond határozatot, mert ezen nyilatkozattal kijelenti, hogy az illető ifju mily irányu pályára fog lépni. Ez a határozat sok nehézséggel fog járni, mert az esetleges új irányban átlépés a rendelet szerint csakis tanév elején, felvételi vizsga letétele után, miniszteri engedélylyel eszközölhető.

Kereszturi középiskolánkat a mult évben dr. Elisher József kormánybiztos meglátogatván, elismerte az iskola haladását, s megtette észrevételeit, a melyek azonban olyan természetüek, a melyek iránt ottani Igazgatóság intézkedhetik az E. K. Tanács közbelépése nélkül is.

Népiskoláinkat illetőleg a következő intézkedésekről teszünk jelentést. A nyárád-szt.-márton-csikfalvi ujonnan beállitott iskolában egy okleveles tanitó állitatott be. A tandij szabályszerüen befolyt s a tanulók tekintélyes számmal jártak oda, a mint a felterjesztésből meg fog tetszeni. Csupán az a nehézség adta elé magát ebben az ügyben, hogy a ny.-szt.-mártoni ekklézsia a reá eső 50 frt tanitói fizetés-pótlékot vonakodott megadni. Erre nézve E. K. Tanácsunk 134—1890. sz. határozatával a ny.-szt.-mártoni ekklézsia szegénységére és másnemü megterheltetésére való tekintettel a fizetés végrehajtását nem kivánta, hanem a tanitó fizétésére 30 frtot utalt a ny.-szeredai ekklézsia részéről s utasitotta a tanitót az ottani mesteri teendők végzésére

Polgárdii leányekklézsiánk tanköteles gyermekei oktatására a mult évben felekezeti népiskolát állitott fel az E. K. Tanács engedélyével.

E. K. Tanácsunk 122—1890. sz. határozatával a mezőberényi ekklézsiát szintén felhatalmazta felekezeti népiskola felállitására. Itt a tanitás a jövő tanévben fog megkezdődni.

Alsó-siménfalvi ekklézsiánk felekezeti iskolája 1884—150. E. K. T. t. ü. sz. engedély folytán községi iskolává változtatott volt át, mely alkalommal E. K. Tanácsunk megtette volt a maga intézkedéseit arra nézve, hogy ott levő énekvezér aa. másodtanitó legyen, azonban nevezett aa. a tanképesitő vizsgálatot sem az E. K. Tanács rendelete, sem a főt. püspök ur többszöri rendelete után tem tette le. Ebben az ügyben legujabban megtette E. K. Tanácsunk a szükséges lépéseket arra nézve, hogy ott a másodtanitó a mi énekvezérünk lehessen.

Elintézett ügyek.

1. Egyh. Főtanács örvendetes tudomásul veszi és elfogadja a következő szép hagyományokat: A dr. Bartók Istvánét, melyszerint könyvtárát és 831 frt készpénzt kolozsvári főiskolánknak, orvosi műszereit és eszközeit ez iskola kórházának hagyományozta; Szabó Mó-

zesét, melyszerint ő 1227 frtot hagyományozott: Orbán Balázsét, mely szerint a „Szejke fürdő“ jövedelméből évi 200 frtot rendelt adatni sz.-kereszturi iskolánknak; Bágyoni Kovács Dénesét, ki 197 holdat tevő ingatlanait és 11 ezer frt készpénzét vallásközönségünknek, illetve kolozsvári iskolánk mellett alkalmazott egy tanári állomás költségei fedezésére hagyományozta. Egyszersmind elfogadja az E. K. Tanács eddigi intézkedéseit a hagyományokra nézve s utasitja, hogy ezután is a végrendeletek értelmében járjon el.

2. Tisztességes nyugalomba bocsátja és a nyugdijra felvetteknek nyilvánitja: Ürmösi pap, id. Gálfalvi Istvánt 56 évi hű szolgálata után s méltányló elismerését fejezi ki hosszas papsága alatt tett hasznos szolgálatáért; Bözödujfalvi pap, Domokos Áront 40 évi szolgálat után; Kilyéni pap, Nagy Ferenczet szintén aggkora s ebből származott gyengesége miatt és Varga Zsigmond Homoród-Keményfalvi papot szemeinek meggyengülése, Ütő Dániel kálnoki papot 40 évi hű szolgálata utáni elgyengülése folytán, Sándor Ferencz oklándi papot 52 évi szolgálata után méltányló elismeréssel, buzgó és hű sáfárkodásáért és Kisgyörgy József dombói mestert, ki szintén elismerést vivott ki magának a népnevelés körül szerzett érdemeivel.

3. A legmélyebb fájdalommal vétetett tudomásul Orbán Balázs báró halála, a mely folytán üresedésbe jött kereszturi iskolánknál a felügyelő gondnoki tiszt, melyre Raffaj Károly hitbuzgó afia választatott meg. Gyulay Árpád számvevő a városról való eltávozása miatt e tisztről lemond, melyet Egyh. Főtanács a maga méltányló elismerése mellett elfogad és helyébe e tisztre megválasztja Kriza Gyula afiát.

Berde Mózes öregsége és elgyengülése folytán kéri, a jogügyi, a pénzügyi bizottságok elnöksége, az Augusztinovics alapitványok és alamori jószág kezelőségétől való felmentését. Egyh. Főtanács nem akarván kitünő, kipróbált, bölcs és tapintatos munkását elveszteni, bizottság által kéri fel emlitett tisztei további megtartására vallásközönségünk javára, de tagadó választ kapott, sőt a Főtisztelendő püspök ur is eredménytelenül próbálván meg lemondása visszavételére, lemondását — bár sajnálattal — elfogadja s több évi, mindig buzgó és hasznos szolgálataiért meleg köszönetét jegyzőkönyvileg is kifejezi s helyébe a megürült adminisztratori tisztre Molnár Sándort, az alamori jószág igazgatására Benkő Mihályt, jogügyi bizottsági elnöknek Mikó Imrét, és pénzügyi bizottsági elnöknek Hajós János miniszteri tanácsost választja meg.

4. Miután az erd. magy. közmüvelődési egylet segélyével szindi ekklézsiánkban a tanhelyiség és tanitói lak felépült és tanitói fizetésre 10 évig évenként 150 frt segély van igérve: Egyh. K. Tanács a mesteri állomást ujból beállitotta. Az Egyh. Főtanács az E. K. Tanács e jelentését helybenhagyólag tudomásul veszi s utasitja, hogy a szindi mesteri javadalomról gondoskodjék azon időre is, mikor e segély megszünik.

5. Egyh. K. Tanács jelenti, hogy vallás- és közoktatási miniszter ő nagyméltósága egy leiratot küldött, melyben 1885-ben felküldött, akkor érvényben volt válóperes eljárásunkra némi észrevételeket

tesz. Egyh. K. Tanács pedig felküldötte a jelenleg érvényben levő házassági jogunk két példányát vallás- és közoktatási miniszter és igazságügy miniszter Ő nagyméltóságaikhoz s egyszersmind egy részletes felterjesztésben megtette felvilágositásait, a házassági ügyeket illető autonom-jogaira nézve vallásközönségünknek, a mire még ez ideig válasz nem érkezett.

Főtanács helyeslőleg tudomásul veszi E. K. Tanács intézkedéseit s határozza, hogy a Főtanácsból is küldessék egy felirat, melyben nyerjen kifejezést az, hogy a Főtanács az E. K. Tanácsból küldött felterjesztést magáévá teszi.

6. Az Alamoron 200,000 frttal megvásárolt Teleky-féle uradalom érdekében tett intézkedései az E K. Tanácsnak szintén helyben hagyatnak, s határoztatik, hogy a birtok ára a regále kárpótlásból bejött összeg levonásával, de a szerződéssel járó költségek hozzáadásával határozott összegben állittassék meg az E. K. Tanács által és évi jövedelme forditassék a megállitott vételár 5%-os kamatjának fedezésére, a mi ezen felül marad, az tétessék tartalékba terméketlen években is a vételár 5%-os kamatjának biztositására és a szükséges beruházások fedezésére.

7. Az anyakönyvi kivonatok dijazása az egyes egyh. körök és az E. K. Tanács összhangzó véleménye folytán ugy állittatott meg, hogy az anyakönyvi kivonatok kiadásáért 50 kr, a családi kimutatásokért 2 frt fizetendő az illető papi hivatalnak; a népiskolákban az isk. bizonyitványokért 40 kr fizetendő, de a szegény tanulók isk. bizonyitványai dijmentesen adandók ki.

8. Egyh. Tanácsosoknak beválasztattak: Imecs Jenő, megyei aljegyző Segesvárt, Veress György Brassó, Csongvai Béla m. jegyző Torda, ifj. Csegezi László szolgabiró, Jakab István alügyész Gy.-Fehérvár, Lőrinczi Dezső polg. isk. tanitó Fogaras, Ajtay János lelkész H.-Almás, Lőrinczi István lelkész Kénos, Nagy Lőrincz Szt.-Mihályfalva.

9. Benczédi Gergely központi pénztárnok az 1889. évi számadása terhe alól elismeréssel fölöldoztatott. Nem különben Gombos Sámuel sz.-kereszturi isk. és Jánosi Gerő nyugdijintézeti pénztárnokok is. Az 1891. évre irányzott költségvetések mind elfogadtattak.

10. Minthogy folyó évvel megszünik az egyes belső emberek és ekklézsiáknak évi 5 frt fizetési kötelezettsége a nyugdijintézeti pénztárba, határoztatik, hogy az egyes ekklézsiák az 5 frtot ezután is további intézkedésig kötelesek fizetni. Azon belső emberek, kik eddig évenként 5 vagy 10 frtot fizettek, azt tovább is kötelesek fizetni addig, mig mindenik 120 frtot fizet be. A kik pedig évi 3 frtot kezdettek fizetni, azok is folytassák addig, mig 120 frtot befizetnek.

11. A Dávid Ferencz alap ez évi 630 frt jövedelme, a br. Baldácsy Antal-féle alapból 2000 frt és az 5000 frt államsegély hasznos és üdvös czélokra lettek felhasználva. Ugyszintén a Zsúki alapitványt élvezett özv. Dénes Istvánné halála által üresedésbe jött helyre felvetetett a kilyéni papság, az özv. Fekete Istvánné halálával megürült helyre a bethlen-szt.-miklósi papság, a Domokos Áron nyugdijaztatása által üresedésbe jött helyre a Bözödujfalvi papság és a Derzsi

Józsefné helyébe a n.-szt.-mártoni ekklézsia Csikfalvában levő iskola tanitója.

12. A tisztviselők felelősségéről szóló törvény az egyes egyh. körök észrevételei tekintetbe vételével hosszas és beható tanácskozás után megállapittatott.

13. Az Augusztinovics-féle alapítványi birtokokat kezelő bizottság jelentéséből az tűnt ki, hogy a hagyaték igen szép állásban van és gyarapodik. E. Főtanács örömmel veszi tudomásul e jelentést s az administratorok iránt a maga méltányló elismerését fejezi ki páratlan buzgalmukért s kéri, hogy ezután is vallásközönségünk ez éltető forrását az eddigi buzgósággal sziveskedjenek ápolni. Az E. K. Tanács szakértők által készítve egy szabályzatot terjesztett fel a z unitárius vallásközönség birtokai felügyeléséről és kezeléséről megállítás végett. De Főtanács különféle okok miatt most ezt nem tárgyalhatta, hanem útasította az E. K. Tanácsot, hogy az általa jónak látott rendszerben és módon kezeltesse a birtokokat.

14. A középiskolák népességéről és a tanulók előmeneteléről szóló jelentés tudomásul vétetett s egyszersmind elfogadtatott az E. K. Tanács azon ajánlata, hogy a téli vizsga jövőre minden iskolánkban szüntettessék meg s az ennek következtében előforduló, szükséges intézkedések megtételével E. K. Tanács bizatott meg.

A népiskolákról szóló jelentés nem nagyon örvendetes, a menynyiben a legtöbb népiskolánknál igen sok hiány tapasztalható, úgy különösen a vallástanítást, mint a taneszközöket illetőleg. E mellett a mulasztás sok. Épen ezért megrendeltetik az iskolaszékeknek, hogy ezután a mulasztásokat minden hónapban vegyék számba s az igazolatlanul mulasztók megbüntetése iránt intézkedjenek.

Az ismétlő iskolások tandíja minden iskolánál 50 krban állíttatott meg.

15. Elnöki előterjesztésre Főtanács meghatározza, hogy azon ritka és kivételes alkalomból, melynél fogva dr. Brassai Sámuel ny. egyetemi tanár, ki főiskolánknak két izben is volt tanára, jelenleg isk. felügyelő gondnok és egyh. tanácsos, az országszerte elismert és nagyrabecsült tudós Isten kegyelméből élténak 90-ik évét is betöltötte — bár ismerősei, barátai, sőt főtanodánk és E. K. Tanácsunk által már üdvözöltetett, a Főtanácsból is üdvözöltessék egész vallásközönségünk nevében.

CV. ZSOLTÁR. T. B.

Adjatok hálát az Istennek,
Imádkozzatok szent nevének;
Hirdessétek dicséretét
És minden jó téteményét
Beszéljétek a népeknek
Nagy csudáit, melyeket tett.

Neki vígan énekeljetek,
Csoda dolgait dícsérjétek,
Templomát látogassátok,
Nagy nevét magasztaljátok.
Örüljön a ti szívetek,
Kik az Istent szeretitek.

Keressétek a kegyes atyát
És annak kedvét és hatalmát.
Meggondoljátok dolgait,
Ne felejtsétek csodáit,
Itéletit hirdessétek,
Melyek ő szájából jöttek.

Rédiger Géza.

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1890. sept.

(Az orthodox egyházak egyetemes zsinata. — A felsőbb oktatás Francziaországban.)

Szerkesztő Úr!

Az egyházi lapokból értesült már ön arról, hogy a reformált orthodox egyház hivatalos közzsinatát julius hóban tartotta Vigan városában Gard megyében. E zsinat üléseiben több kérdés tárgyaltatott, ha nem is oldatott meg. A kérdések közül több az orthodox egyház belügyeire vonatkozván, nem érdekesek. Azonban, a mint látszik a kisebb, hogy úgy szóljak, magánügyi kérdésekben is élénk viták folytak; bajosan jutottak közegyetértésre, sőt némely pontra nézve nem is egyeztek meg. Ezen nem lehet csodálkozni: a gondolkozás és vita szabad voltának a következése. Nekem úgy tetszik, hogy az orthodoxoknak nem kellene haragudniok, mikor látják, hogy ezen szabadság okán, melynek mindenki előtt szentnek kell lenni, köztök és a szabadelvüek között eltérések vannak. Mellőzzük az emberi szellem szokásos következetlenségeit.

Azok közt a részletes kérdések között, melyek évek óta tárgyai az orthodoxok vitáinak, és a melyek a juliusi zsinati gyűlésben is élénken vitattattak, kettő van, melyek mindig szőnyegre kerülnek. Az első az evangelisták kérdése. Francziaországban igy nevezik azokat az embereket, a kik nem végeztek theologiai tanfolyamot, s a kiknek az a szerepök, hogy a katholikusok között szétszórtan élő protestansokat meglátogassák; az evangeliumból ezeknek bizonyos részeket felolvassanak, szóval, hogy erősítsék a protestans hitben. A zsinaton nehány tag azt akarta, hogy ezeket az evangelistákat hatalmazzák fel arra is, hogy urvacsorát oszszanak, kereszteljenek, eskessenek. szóval, hogy papi rendes teendőket teljesítsenek, mint bármely oly pap, ki rendes theologiai tanfolyamot végzett s hivatalosan felszenteltetett; a zsinat többi, talán számosabb tagja, ennek ellene mondott; nézetök indokolására nem is hiányoztak az érvek. Azt állították, hogy ez a papi hivatal megalázása, a papi készültség hitelének elvesztése lenne; az egyházban zavart idézne elé s az evangélistákat igen büszkékké tenné stb. Világos, hogy az utóbbiaknak volt igazok; még sem győzhették meg az ellenpártot. És mivel nem lehetett mindenkinek igazat adni, a zsinat különös határozatot hozott, mely szerént az állandó bizottságot felhatalmazta, hogy esetenként saját belátása szerént intézkedjék. Minő zsinat! Ez a testület azt követeli, hogy vallási és egyházi ügyekben oly határozatokat hozhat, melyeket

az egyházaknak törvények gyanánt kell elfogadni; s az intézkedést az állandó bizottságra bizza. Kérdezhetnők, mire való tehát a zsinat?

A második kérdés, mely csak az orthodoxokat illeti s mely felett már hat év óta vitatkoznak, a káté kérdése; egy egységes káté, minden zsinati egyház számára: mely kátéra a zsinat nyomja reá, hogy ne varietur; melyhez ne legyen szabad semmit adni, vagy abból valamit elvenni. Ezelőtt három évvel a St. Quentinben tartott zsinat meg is bizott egy papot, hogy szerkeszsze meg ezt a kátét, a mely oly élénk vitát keltett fel a Vigani zsinaton. A mint előre lehetett látni, teljes lehetetlen volt megegyezésre jutni, a káté szerkesztését illetőleg. Azt a következtetést állították fel, hogy ez eljárás a katholicizmushoz való visszatérés lenne; ha a betü egységét meghatároznák, megölnék a lélek szabadságát; megsemmisítnék a pap kezdeményezési jogát, vagy kitennék a papot, hogy hypocritává legyen, megsemmisítvén a zsinati káté szövegét a szabad értelmezéssel, melyet lelkiismerete s papi tapasztalata sugalmazna. Hosszas vita után a szabadság barátai győztek és a zsinat napirendre tért, azon egyszerü határozattal, hogy egyedül kötelező káté megállítása most nem időszerü. Meglehet, hogy nem is hamar lesz! Ugy látszik, hogy a zsinat nem volt szerencsésebb a református ekklézsiákban szokásos liturgia reformjára vonatkozó tervével sem. Annak a nehány változtatásnak, melyek tétettek, nincs nagy jelentőségök. Csak egy változtatást kisérlettek meg az isten-tisztelet tartásának rendjén. De nem valószinü, hogy a következő zsinat helybenhagyja ezt az újítást melyet az ekklézsiák nagyobb része bajosan fogad el, mivel meg vannak szokva az isten-tisztelet oly rendéhez, melyet hosszas hagyomány becsessé tett, s melytől nem örömest válnak meg, hogy újat fogadjanak el. De, a mint mondám, e kérdések nem átalános érdeküek, s csak az orthodox egyházat illetik. A szabadelvüek, a nélkül, hogy közömbösök lennének, nem igen érdeklődnek.

Vannak oly kérdések, melyek az egész franczia protestans egyházat érdeklik, s melyeket a zsinatok néha tárgyalnak is; miként a Viganban tartott zsinaton is történt, hol hosszasan, buzgalommal, mondhatnám szenvedélylyel tárgyaltatott az a kérdés, melylyel az utóbbi két év alatt a protestansok annyira foglalkoznak; értem a papoknak a theologiai fakultásokhoz való kinevezésének a kérdését. A törvény, mely ez ügyet szabályozza, azt mondja, hogy a theologiai fakultások tanárait a consistoriumok nevezik ki, s a vallásügyi minister erősíti meg a kinevezést vagy jobban mondva a consistoriumok bemutatását. De különbséget kell tenni a tanárok között. A theologiai fakultáson, mint a más állami fakultásokon vannak végleges elmozdíthatlan tanárok és ugynevezett chargés des courses, vagy is magántanárok; a kik a különböző karokhoz rendes tanárokul kinevezhetők; mindkét rendü tanároknak egyenlő egyetemi jogczimök van; de az utóbbiak rendesen oly fiatal tanárok, a kik ez állást elfoglalják addig, mig rendes tanárokká neveztetnének. A törvény, a mint mondám, azt követeli, hogy a rendes tanárokat a consistoriumok terjeszszék fel a minister megerősítése alá; de a magántanár kine-

vezéséről nincs szó a törvényben. A meghasonlás okán, mely a szabadelvüek és az orthodoxok közt kivált 1872. óta van, a minister arra határozta el magát, hogy a theologiai karokat illetőleg is ugy jár el, mint az állami más karoknál: maga nevezi ki a magán tanárokat. Három vagy négy ily kinevezés történt. Az első kinevezés ellen az orthodoxok reclamáltak; de csakhamar észrevették, hogy a kinevezett tanár nagymértékben osztja nézetöket, felhagytak az ellenzéssel. Egy második kinevezés történt hasonló módon, és a kinevezett tanár tősgyökeres orthodox levén, semmit sem szóltak a kinevezés ellen, még helyeselték is. Ez év elején minden megváltozott, a mikor ugyanis a minister a montaubani theologiai karhoz egy olyan magántanárt nevezett ki, a ki nem orthodox, hanem egész multjánál és teljes meggyőződésénél fogva liberalis. Ekkor mindenik orthodox egyház hevesen protestált, azt állították, hogy a ministernek fel kellett volna hívni a consistoriumokat, hogy tegyenek ajánlatot. Némely consistorium annyira ment, hogy a minister kinevezését az államtanácshoz vitte fel. Ez eljárásban semmi logika sem volt. Mikor a kinevezett orthodox volt, a kinevezést szabályosnak tekintették. Mikor a kinevezett szabadelvü volt, a kinevezés azonnal törvénytelen lett. A mérsékelt orthodoxok eléggé akarták megértetni a heveskedőkkel, hogy rosz uton járnak; s azt akarták, hogy ne tegyenek kivételt, hanem a consistoriumok meghallgatása és bemutatása nélkül történt kinevezéseket mind vigyék az államtanács elibe. Mások azt akarták megértetni a consistoriumokkal, hogy az államtanácshoz való folyamodásokkal semmire sem mennek, hogy a ministernek az állam és egyház közt való egységnél fogva mindig igaza lesz s csak ugy juthatnak kielégítő megoldásra, ha a nemzeti egyháztól külön válnak. E különböző és néha ellenmondó nézetek között a hivatalos zsinat állandó bizottsága az ügyet nem tudván elintézni, elhatározta, hogy a zsinati közgyűlést a rendes idő előtt összehivja; ezért tartatott a zsinati közgyűlés ez évben juliusban a rendes septemberi gyűlés helyett. Kevéssel a gyűlés előtt, a minister kijelentette, miszerént szeretne egyetérteni az egyházakkal, ha ezek megegyezhetnének abban, hogy egy képviselőbizottságot neveznének ki, a melylyel a minister a kinevezések ügyében megegyezhessék. Ezen állapotban jutott a kérdés a zsinat eleibe. Ezekhez még hozzá kell adnom, hogy a minister az orthodoxok követelésével szemben elhatározta, hogy jogát érvényesíti a theologiai karoknál éppen ugy, mint mint más karoknál s itt is alkalmazza azt a szabályt, hogy a ki rendes tanár akar lenni, legalább két évig legyen magántanár valamely karban. Ezért háborodtak fel az orthodoxok, mert nincs oly jeleltjök, a ki e feltételnek megfeleljen.

A Vigani zsinati gyűlésen hosszu, élénk vita volt a minister és egyházak joga felett való égetős kérdésben. A lapok nem közlöttek mindent, mert előre meg volt határozva, hogy a hirlapirók csak azon feltétel alatt bocsáttatnak az ülesekbe, hogy a vita részleteibe ne bocsátkozzanak. Mégis abból, a mit elmondottak, eléggé kitünik, hogy a vita nem volt nyugodt. Végül a zsinat tagjai is különböző szem-

pontból fogták fel és nézték a kérdést. A mérsékeltek és békitők azt ajánlották, hogy értsenek egyet a szabadelvüekkel s hivjanak össze oly hivatalos közös zsinatot, mely csak közigazgatási kérdésekkel foglalkozzék, a milyen a jelenlegi is. A kik ezt az inditványt tették, gondosan kijelentették, miszerint nem arra gondolnak, hogy dogmatikai engedményeket tegyenek a szabadelvüeknek, hanem csak arra, hogy az állam és egyház közti kérdést megoldják. Ez semmiben sem érintette az orthodoxok hitvallását, a mi egészen a jövő zsinat tárgyául tartatott fenn.

Ezt az egyszerü, békitő inditványt az alkudni nem akarók elvetették, mert ez által megtagadnák az 1872-ben tartott dogmatikus zsinatot, de különösen azért, mert ez által a szabadelvüekkel való vitára alkalom nyilnék, a kikkel pedig többé nem akarnak vitatkozni. Végre is az intránsigensek vágták el az útját a szabadelvüekkel való kibékülésnek. A zsinatnak még szavazni kellett a magán-tanárok kinevezésének kérdése, az alapitványa és az államtanácshoz való felfolyamodás felett. Meg kell vallani, hogy a zsinatnak e különböző kérdésekben hozott határozatai nagyon sajátságosak; mikor olvassuk, ugy tetszik, hogy a zsinat maga érezte, hogy egészen tehetetlen arra, hogy valami hasznos dolgot müveljen, s a mig az egyház szabadelvü töredékével ki nem békül, semmit sem tehet; hogy maga mint hivatalos zsinat, nem hozhat oly határozatokat, melyek jogerősek legyenek a hivatalos egyházban, azaz egyesülten az állammal, és hogy ez utóbbi soha sem szentesitené oly gyűlés határozatát, melyet nem ismer el, s a mely csak mint magános testület határoz. Ez annyira igaz, hogy a fenn elésorolt kérdésekben a zsinat csak igennel és nemmel szavazott. A tanárok két évi ideiglenességét illetőleg azt határozta, hogy kérni fogja, hogy az alól a papok mentessenek fel; vagy hogy a minister tiz évi időhaladékot adjon, vagy hogy meghatározandó évi papi szolgálatot fogadjon el a két évi ideiglenesség helyett; a gyűlés egyszersmind alapot is szavazott meg az ideiglenesek számára. A határozat vége megsemmisiti az elejét. A magán-tanárok kinevezését illetőleg a zsinat azt állitja, hogy a Consistoriumnak kell a bemutatást tenni a ministerhez, s ezt tette hozzá: azonban a zsinati bizottság egyetértve egy oly bizottsággal, melyet a szabadelvü és orthodox egyházak fognak kinevezni, megteheti a bémutatást. Itt is a határozat vége ellenkezik az elejével; ez történt az államtanácshoz való fellebbezés kérdésében is; kezdetben fentartották, utóbb visszavonták. Szóval azokat a lényeges kérdéseket illetőleg, a melyekért a zsinatot idő előtt összehivták, a határozatok az ellenmondások egész sorát alkotják. Ez ugyan különös, de ha fontolóra veszszük a viszonyokat, azonnal átlátjuk, hogy nem lehetett másként. Az első dolog, a mit az orthodoxok nem vesznek tekintetbe, az, hogy ők nem alkotják az egyházat s csak egy részét teszik az egyháznak, még pedig oly egyháznak, mely törvényekkel van szabályozva s a mellett e törvények az államhoz kötik, s a mely törvényeket meg kell tartaniok, ha akarják, ha nem. Minden esetbe, ha eszökbe jutna e törvényeket nem venni tekintetbe, az állam, mely az egész egyházzal a pártokra való

tekintet nélkül van kötelezettségben, azonnal jó útra téritené őket. Tehát az orthodoxok tetszés szerint határozhatnak akár mit, de nem áll hatalmokban, hogy határozataikat érvényesitsék. Éppen ezt fejezte ki Viganban a zsinat egyik tagja, mikor igy nyilatkozott: „A hivatalos zsinatok szép ideje lejárt. Mig az állam és egyház külön válásának politikai kérdése megoldatlanul az egyház feje felett függött, a hivatalos zsinatokhoz ragaszkodtak, mint mentő deczkához, mint pallóhoz, melylyel át lehessen hidalni a közöt. De a különválás lehetősége két év óta eltünt a politikai láthatárról. Mindenki meg van győződve, hogy az ócska concordatumos épület még sokáig fennáll; újból alkalmazkodnunk kell hozzá, ha nem akarunk belőle kilépni. Ebből következik, hogy a hivatalos kormányzás visszásságai egyre eléfordulnak, s ha a mi zsinataink érzik, hogy meg vannak bénulva, mindenfelé a hivatalos keretekbe ütköznek, a melyekben mozogniok kell a nélkül, hogy valamely tényleges határozat felől intézkedhetnének.“ Ez tiszta igazság, s egyszersmind magyarázata annak, hogy a vigani zsinatnak semmi következése sem volt.

— Sokat beszélnek arról a haladásról, melyet Francziaország 1870 óta az elemi tanitás terén tett. A külföldi sajtó igen helyesen jelezte azt a bámulatos átalakitást, mely a rendszerben végrehajtatott és a bámulatos sikert, mely annak következése. Kevésbbé vették észre a felsőbb oktatás haladását. Ez azért van, mert ennek ujjá szervezését később kezdették meg s kevés ideig szünetelt is, a mi megbocsátható is fontos ügyben. Azonban tiz év óta az oktatás ez ágában is komolyan munkálkodnak. Jelenleg Francziaországban a felsőbb oktatás teljes ujjá alakitása előtt állunk. Hogy erről meggyőződjünk, egy tekintetre felismerjük, hogy minők a franczia fakultások jelenleg öszszehasonlitva az 1870. évi viszonyokkal és a ki nem veszi észre, folyamodjék Liard urnak a felsőbb oktatás igazgatójának *Universités et Facultés* czimü érdekes könyvéhez. Ez a könyv egészen felölelvén a tárgyat, azt az előnyt is nyújtja, hogy nemcsak száraz statistikai adatokat és történelmi exposét szolgáltat, hanem a bölcsésztudós a nevelés és oktatás elméletét is adja bámulatos logikával az ember erkölcsi tökéletesülése és a nemzeti nagyság szempontjából. A könyv czime kimagyarázható a közvéleménynek Francziaországban azon áramlatából, mely ellentállhatatlanul szabad és független, de teljes egységet alkotó egyetemek szervezésére törekszik, valami olyan szervezetre, mely hasonlitana a mi középkori egyetemeinkhez, melyek közül némelyik méltó joggal nagy hirnévnek örvendett. Jelenleg csak különálló fakultásaink vannak, melyek nem is ismerik egymást, például jogi, orvosi stb. Mindenik saját specialis körébe zárkózik szakvizsgái czéljából, a nélkül, hogy általános tudományos szellem uralkodnék a részletes fakultások felett s azokat solidaris egységgé fűzné össze. Mindenik fakultásnak megvan saját tanácsa, de a mely nem ismeri a szomszéd fakultását. Ezt a meglehetős hiányos szervezetet első Napoleon akarta, a ki éppen nem szerette a szabadságot. Ezt a szervezetet akarják most teljesen megváltoztatni s a melyen az utóbbi időkben lényeges módositásokat is tettek. Mióta az oktatásban és a

fakultások szervezésében ezek a módositások tétettek, kiváló eredmények észlelhetők, erre csak néhány ékesen szóló számot idézek. Igy például a felsőbb oktatás költségvetése 1870-ben 4 millió frank volt, 1889-ben 12 millióra emelkedett. A tanszékek száma csaknem négyszer annyi, mint volt. A tanulók száma 9 ezer volt, most 17 ezer; a mult évben Párisban csaknem kétezer idegen tanuló volt. A materialis viszonyok is változtak s ezzel a szellemi és erkölcsi viszonyok is hasonló átalakuláson mentek át. A változás azonban nem Párisban volt a feltünőbb, hanem a vidéki fakultásokban; s a fakultásoknak egyetemekké leendő átalakulása különösen ez utóbbiaknak ad élénk és termékenyitő lendületet. Szükséges némely részletekbe bocsátkoznom, hogy megértessem az új szervezetet, melyre az új közoktatási minister, egy fiatal, értelmes, kezdeményezésekre készséges ember törvényjavaslatot dolgozott ki, melyet bizonyosan meg fognak szavazni. Emlitém, hogy mindenik fakultásnak meg volt saját tanácsa, de ez semmi viszonyban sem volt a más fakultások tanácsaival. A fakultásoknak nem állott jogukban, hogy adományokat, vagy hagyományokat fogadjanak el s új tanszékeket alapitsanak; nem térhettek el korlátolt programmjuktól a szoros szakvizsga okán. Az új szervezet szerint legalább a jogi, orvosi, nyelvészeti és real tudományok egyesitett fakultásai egyetemet fognak alkotni, mely akkor lesz teljes, mikor a gyógyszerészeti és protestáns theologiai fakultások is ahoz csatoltatnak. A kath. theologiai fakultásokról nincs szó, mert ilyenek nem léteznek, s a papság nem is akarja, hogy legyenek. Az ily szervezett egyetemek élén fog állani az általános egyetemi tanács, mely a fakultások tanáraiból alakul. E mellett az egyetem jogi személy lesz, azaz adományokat és hagyományokat fogadhat el, hogy vagyont szerezhet s jövedelmeiről szabadon rendelkezhetik, akár taneszközei gyarapitására, akár új tanszékek állitására: a tanárokat mégis az állam fogja fizetni. Az egyetemi felsőbb tanács felelőssége és ellenőrzése mellett a fakultások teljesen függetlenek a tanitás ügyében. A programmnak két része lesz: egyik határozott s minden egyetemre kiterjed, a különböző szakvizsgák czéljából; a másik rész szabad, annálfogva nagyon különböző lesz, a helyi szükséghez és az egyetemek pénzerejéhez képest. Mindenik egyetem saját nevében és felelősségére diplomákat állithat ki. Sőt az egyetemeknek e szervezetében az egyes fakultásoknak jog adatik, hogy egymás közt egyesüljenek közös tanszékek felállitására, oly tanszékekére, melyeket a vidéknek, hol az egyetem lesz, az érdeke igényel. Ez az egyesülhetési tény elégséges lesz arra, hogy a fakultások közt eddig létezett elszigeteltséget megszüntesse.

Azt hiszem, hogy a mit elmondottam, eléggé jelzi azt a haladást, mely nálunk a felsőbb oktatás ügyében kifejlett. Az utolsó lépés, melyet tenni akarnak, Bourgeois urnak, az új közoktatási ministernek szolgáland dicséretére és dicsőségére; de mindenek felett a felső oktatás igazgatójának, Liard urnak a dicsősége, a ki az ügyet régóta alaposan tanulmányozta s annak útját elkészitette.

D. Charruaud.

LABORFALVI BERDE MÓZSA UJABB ALAPITVÁNYA.

Laborfalvi Berde Mózsa, egyházunk e kiváló férfia, ki jótékonyságainak sorozatát már régebb megkezdette, közelebbről ujabb alapitványt tett a székelykereszturi gymnasium könyvtára számára. E ténye is mutatja egyháza íránti szeretetét, nemes és emelkedett gondolkozását, melylyel intézményeinket fejleszteni, erősiteni, a korkövetelte szükségeik kielégitésében hathatósan gyámolitani kivánja. Tisztelet a kitünő férfiunak, ki magasabb czélokat tart szem előtt és hogy azoknak érdekét szivén viseli, ujabb meg ujabb cselekedettel bizonyitja bé.

Itt közöljük az alapitvány-levelet:

TANULMÁNYI ALAPITVÁNY.

A székely-kereszturi Unitarium Gymnasiumban kezdettem tanulásomat és ehez engemet örök hála, szeretet és drága emlékek kötnek; de köt engemet kötelesség érzete is, mely ösztönöz arra, hogy érdekeit előmozditsam csekély erőmmel.

Ezen érzelmek vezéreltek engemet, midőn nehány évtől évenként 50, ötven — összesen pedig 390, háromszáz kilenczven forintot o. é. adtam a nevezett gymnasiumnak egy kis könyvtárocska alapitására oly czélból, hogy evvel a magyar irodalom termékeiből csak komoly, tudományos munkák szereztessenek, melyek képezzék alapját hoszszu idők folytán egy nagyobb könyvtárnak. A vásárlás megtörtént — azon összeg felvásároltatott már.

Ámde ezen évenkinti adományok állandó és biztos alapjául egy kis könyvtárnak nem szolgálhatnak, ez okból tehát mai napon, Septemb. 13. 1890. Sz.-Kereszturott a' Gymnasium Igazgatósága gyűlésében pénztárnok, Gombos Sámuel aa. kezére állandó, és maradandó alapitványul a' nevezett Gymnasium részére letettem készpénzben 1000 egyezer frtot o. é. oly határozott czélból: hogy ennek évenkénti, rendesen befolyandó kamatjai, illetőleg jövedelmeiből mint eddig, ugy ezután is a magyar irodalom termékeiből csak komoly — tudományos munkák szereztessenek, és pedig első sorban az eredetiek, másod sorban a forditások, és idegen termékek csak kivételesen.

Ezen 1000 forint o. é. képezi tehát melyet ma fizettem, ama

könyvtárocska alaptőkéjét, mely sértetlenül — épségben fentartandó, és kezelendő a következő feltételek mellett:

1. A fentebb már emlitett 390 frttal már megszerzett, és nevem alatt eddig is külön kezelt könyvtárocska — ezután is nevem alatt — külön kezelendő — külön álványon, és Catalógussal, mindig, — mi ezen alapitványom kamatjaiból, illetőleg jövedelméből fog szereztetni, avval együtt.

2. A Cultura, a felvilágosodás terjesztése a tudományos jó könyvek használása, és olvasása által czélom és akaratom: nevezett Gymnásium, és ennek vidéke vallás, és nemzetiség különbsége nélkül használhatja tehát ezen könyvtárt, de a könyvek megkárositása — piszkolása nélkül. A károsító kártéritéssel köteles. Éppen ezért a kivett könyv értéke biztositásul — a kivitelkor lefizetendő készpénzben. A kivett könyv 40 napig használható, ezentul 24 óránkint 1 kr. büntetéssel.

3. A gymnasium igazgatósága választja, illetőleg szavazza meg a fentebb már látható elv alapján a könyveket a könyvtár részére.

4. Az igazgatóság realis, és solidaris felelősség terhe alatt leg jobb belátása és bölcsesége szerint kezeli az alapitványt és kamatoztatja, illetőleg hasznositja, — de teljes óvatossággal — hogy veszélyeztetve ne legyen és lehessen — tekintettel lesz a biztonság minden törvényes eszközeire; kezelteti

vagy fekvő, jól jövedelmező birtok vásárlásba,

vagy kétszeres értékü földbirtokra kihitelezve, mely a tőkét és járandóságait biztosan fedezze,

ezen birtokok mentől közelebb feküdjenek a Gymnasiumhoz könnyebb felügyelhetés okából,

vagy jó hitelü és biztos takarékpénztárba tétessék,

vagy biztos magyar k. állampapirokba helyeztesse.

A kihitelezésnél- és elhelyezésnél tekintettel lesz arra, hogy a Deválvatio ellen biztositva legyen az alapitvány.

5. Az alapitvány évenkinti kamatjai illetőleg jövedelmei $^4/_5$ négy ötöde évenkint felhasználandó könyvek vásárlására a 3. p. értelmében, a felül maradandó öszveg tőkésitendő, de ezen tőkének is kamatjai a könyvtár javára elkölthetők.

6. Az igazgatóság számadásait évenkint valamint az alapitványról, ugy a könyvtárról Julius első napjáig a Mlgs. és Főt. egyh. Tanácsnak felterjeszti, és kimutatja mindeniknek gyarapodását és állását.

Kelt Búnon, 1890. Septemb. 13.

Irtam és aláirtam saját kezemmel.

Márkos András s. k.
tanu.

Laborfalvi Berde Mózsa s. k.

AZ UNITÁRIUS TEMPLOM FELSZENTELÉSE BUDAPESTEN.

Az unitárius vallásközönségnek 1890. october 26-án nagy és nevezetes ünnepe volt. A lelkiismeret szabadsága már 1557-ben ki-lett hirdetve, Erdélynek classicus földjén, Tordán. Classicus földnek nevezzük, mert a világon itt mondatott ki először, „hogy mindenki azt a vallást követheti, a melyet akar“. Miután az országos törvény a szabadvallás gyakorlatot proclamálta: az unitárius hitelvek gyorsan elterjedtek Erdélyben s a tulajdonképeni Magyarországon is. Erdélyben az unitárius vallás virágzásra jutott a 16-ik században, s azután is, jóllehet sok megpróbáltatásnak volt kitéve, napjainkig fenn maradt. A tulajdonképeni Magyarországon, hol vallás szabadság nem létezett, az unitarius vallás megsemmisült; de az 1848-ki szabad szellemü törvényhozás az unitáriusoknak is jogot biztositott vallásuk szabad gyakorlatára. S ime 42-év mulva a mi örömünk is teljessé lett; mert saját szentélyünkben imádhatjuk az Egy Igaz Istent. A 300 évvel ezelőtt elhintett, de csirájokban elfojtott magvak ujéletre keltek. Ez az ünnep az egész vallásközönségé.

A főváros által ajándékozott 600 □ ölnyi telken, a Koháry és Alkotmány utczák szegletén áll a diszes épület. A tervezetet Petz Samu műegyetemi tanár készitette. A vállalkozó Holtzspach A. és fiai czég épitette fel a következő feltételek alatt: hogy azon terv szerint a meghatározott anyagból és kijelölt módon, nevezett mérnök ellenörző felügyelete alatt, a budapesti unitárius egyház tulajdonát tevő telkén egy három emeletes bérházat és templomot épit 325000 frtért oly módon, hogy az 1890. nov. 1-ig teljesen felépüljön. Az épitési költséget az épitési czég előlegezi, mely úgy lesz törlesztve, hogy az épittető egyházközség — a templom kivételével — az egész épület használati jogát 1890. nov. 1. kezdődő s 1940 oct. hó 31-én végződő 50 évre vállalkozónak átengedi; vállalkozó czég köteles az egész épületet a kikötött használati évek alatt jó karban tartani s annak elteltésekor mindent oly állapotban vissza és helyre állitni, falakat, ajtókat, ablakokat oly módon ujra festetve, a mint azt most átveszi,

az épittető egyházközségnek tulajdonába bocsátani“ A belső teljes felszerelést az épitető egyház saját költségén foganasitotta. A templom egyszerü, nemes góth stylban van épitve; falai préselt sárga téglából, ablak és ajtó falai homok kőből vannak. A közepén karcsu, szintén tiszta góth stylu, oxidált rézzel fedett torony emelkedik s ugyan ilyen két kissebb torony van az épület két végén. A templom belsejében nagyon szép a boltozatot tartó oszlopok könnyü hajlása. Két oldalról van a bejárás: az udvar felé eső részen hosszu, keskeny szines üvegü ablakok, az utca felé egy nagy, ugyancsak szines üvegü boltives ablak. Kiválóan szép a fényezetlen tölgyfából faragott szószék és karzat az orgonával. A falak is diszesen ki vannak festve. A templomban 200 személyre van ülőhely.

Az isteni tisztelet d. e. 10 órakor kezdődött. Az ünnepélyre megjelenteknek legalább kétharmada nem kapott helyett. A kormány részéről jelen voltak: Gróf Csáky Albin közoktatási minister és Berzeviczy Albert államtitkár. Az ev. ref. egyház részéről Hegedüs Sándor, országos képv. és György Aladár. Az ágost. ev. ref. egyházat Horváth Sándor lelkész képviselte. Jelen volt Daniel Gábor udvarhelymegye főispánja és egyházi főgondnok. Hajós János az egyh. község volt főgondnoka: Bedő Albert jelenlegi főgondnok, dr. Székely Ferencz gondnok. A kolozsvári főtanoda tanárai közül többen s az egyház-körök küldöttei. Az angol unitáriusok a „Brit és Külföldi Unitárius Társulat“ jeles titkára, Ierson Henrikkel (Master of Arts) képviseltették magukat. Vele jöttek Tagart és Hill kisasszonyok s Warschauer papi pályára készülő ifju. Az amerikai unitárius Társulat is küldött volna képviselőt, de az ünnepély rosz időre volt téve, mivel ilyenkor nehéz az utazás az atlanti tengeren. A titkár üdvözlő-iratot küldött.

Az Isteni tisztelet a „Te benned biztunk eleitől fogva, zsoltár éneklésével vette kezdetét. Ezután Főt. Ferencz József püspök úr lépett a szószékre s szivet és lelket megható imája után a felszentelő beszédet tartotta meg; végül a templomra adta áldását s átadta a közhasználatnak. A püspök ur remek beszéde az ő ritka ékesszólásával előadva, nagy hatást keltett. Az alkalmi beszédet Derzsi Károly budapesti lelkész tartotta. Alapigéje a Jákob álma volt: E hely semmi sem egyéb, mint az Isten háza és a menyország kapuja. Eszmékben gazdag beszédjében szépen fejtegette, hogy e templom az isten tiszteletére és az emberek szolgálatára épült. Az a vallás pedig, a melyet benne hirdetnek: a szeretet vallása. A szónoki hévvel előadott beszéd, mind végig lekötötte a hallgatók figyelmét.

Ezután Ierson Henrik, angol nyelven a következő beszédét tartotta: „Kedves keresztény atyámfiai! A mai nap nagy fontosságu innepélyére a ti keresztény testvéreiteknek testvéries üdvözletét és szerencse kivánatát hozom; a ti testvéreiteknek, kik jóllehet egy más nemzet fiai s nyelvre nézve is különböznek tőletek, de egyek veletek szivben, s amaz összeköttetésben, mely egyesiti mind azokat, kik hisznek az emberi léleknek az istenhez való viszonyában, egy közös hitnek szent testvériségében és a Jézus szellemében való imádkozásban. Mí úgy tekíntjük ez épületet, mely az egy élő és igaz isten tiszteletére emeltetett, mint az egyszerü áhitat nemes érzeményeinek kifejezését az igazságosság és felvilágosodás ügye iránt, melyeket a ti elődeitektől örököltetek; de más felől ugy is, mint egy szebb és reményteljesebb jövőnek még nagyobb sikerét. Bizva, hogy ti alkalmat és eszközöket találtok itten, Istennek müvét, a kereszény igazságok világát, minél nagyobb mértékben terjeszteni, a Brit és Külföldi Unitárius Társulat, melyet képviselek, hőn óhajtotta a fővárosban épült templom megnyitása innepélyében ténylegesen is részt venni.“ Ez üdvözlő beszéd végeztével megható imát mondott, melyben Isten áldását kérte az uj imaházra.

Az urvacsorai agendát Péterfi Dénes, kolozsvári lelkész és szerkesztő társunk tartotta. Szivből beszélt és szivhez szólott. Az emberiségnek legmagasztosabb alakját oly fenségesen festette, s nemes példájának követésére oly lelkesedéssel buzditott a szónok, hogy mindenkit magával ragadott. Beszédje s a közbe-közbe mondott találó imák méltók voltak az innepély magasztosságához. Átalában e templom szentelési beszédek külön-külön lélekemelők voltak s a nagy közönség a legnagyobb megelégedéssel távozott el a diszes hajlékból.

Délután 2 órakor a Vigadó emeleti éttermében banket volt, melyre az ünnepélyen résztvett lelkészeken és küldötteken kivül, megjelentek a főváros legelőkelőbb unitáriusai, együtt mintegy 200-an Az első pohár köszöntőt Ferencz József mondotta a királyra. Bedő Albert országos főerdő-mester a püspökre, Daniel Gábor főgondnok a kultusz miniszterre, Derzsi Károly, budapesti lelkész az áldozatkész fővárosra, Szentiványi Gyula Curiai biró a világi főgondnokra, Péterfi Dénes lelkész a többi protestáns egyházakra, s azoknak jelen levő képviselőire Horváth Sándor ágost. ev. lelkészre, és Hegedüs Sándor országos képviselőre, Horváth Sándor lelkész a protestáns egyházak rokonérzésére és a püspökre, Hegedüs Sándor a felvilágosodás összes hiveire, Viola tanácsos a főváros nevében a budapesti unitáriusokra, Gál Jenő az innepély szónokaira, Boros György tanár az amerikai

unitárius testvérekre mondottak köszöntőt. Kovács János igazgató tanár az angol unitáriusokra, a Brit és külföldi Unitarius Társulatra s annak jelenlevő képviselőjére, Iersen Henrikre angol nyelven a következő felköszöntőt mondotta:

„Kedves Ierson ur! Midőn nekem jutott a szerencse, hogy vallásközönségünk nevében az angol unitárius testvéreket, a Brit és külföldi Unitárius Társulatot, s annak, az ön személyében érdemes titkárát s kedves uti-társait üdvözöljem, egy angol költőnek eme találó szavai ujulnak meg emlékezetemben.

„Az idők árja most sötéten hullámzik
Az idők árja majd derüs fényben játszik
Öröm s bánat kiséri mind egymást.
Valamig az idő öröklétbe megy át."

Mintha egyházunk történelmét rajzolná a költő e négy sorban. Volt idő mikor az idők árja derüs fényben játszott felette; s volt mikor sötéten hullámzott. Öröm és bánat váltakozva kisérte 300 éves pálya futásában; de ma az öröm napja van nem a bánaté. Jól esik lelkünknek, hogy önök is eljöttek részt venni a mi örömünkben. Különösen ön, érdemes titkár ur, kinek nagy része van abban, hogy Magyarország szép fővárosában, unitárius templomot szentelhettünk fel; ki 1881-ben mikor a Council Meetingben a budapesti állandó papság létesitésén töprengettünk, csak távoli reménynek tartotta, de ime a remény megvalósult — fogadja hálás köszönetünket, hogy nem tekintve 71 éves korát, nem a hosszu út fáradalmait, személyesen kivánt e lélekemelő ünnepélyen jelen lenni. Köszönjük Tagart kisaszszonynak is, ki tanuja volt 1858-ban itt létekor a mi bánatunknak, hogy ujból eljött látni jó kedvünkben is. Az önök megjelenése azt mutatja, hogy az angol és magyar nemzet s különösen az angol és magyar unitáriusok között bizonyos erkölcsi és szellemi rokonság van ugy a vallási mint a politikai szabadság iránti ragaszkodást illetőleg. A kölcsönös rokonszenv pedig nagy tényező. A multban hány életre való eszme, üdvös mozgalom semmisült meg az elszigeteltség, a támogatás hiánya miatt, a melyek különben boldogithatták volna az emberiséget, ha képviselőiknek tudomása let volna arról, hogy őket máshol is rokon lelkek s hasonló tevékenység üdvözlik s támogatják. Az unitáriusok is 300 évig Europa keleti felében elszigetelve voltak, de végre rokonlelkeket találtunk Angliában és Amerikában. És e században évről-évre napjainkig a folytonos és személyes összeköttetés mind erősebbé és bensőbbé vált. Önök, s amerikai testvéreink valahányszor szükség volt, mindig kinyitották felénk a testvéri szeretet

jobbját. Mi nagyon becsüljük azt a szellemi, erkölcsi és tetemes anyagi támogatást, melyeket angol és amerikai atyánkfiai a két Társulat utján nyujtottak és nyujtanak. A budapesti unitárius lelkész fentartása, egy unitárius ifjunak a Manchester New- College-ban segélyezése, s s több más jótékonyság mély hálára köteleznek minden igaz unitáriust. S reméljük, megvagyunk győződve, hogy az ön jelenlegi látogatása még szilárdabbá fogja tenni a testvéri szeretetnek és rokonszenvnek ama belső kötelékét, a mely önök között és közöttünk létezik. Tiszteletteljesen arra kérjük, hogy vigye meg angolhoni kedves atyánkfiainak, a Brit és külföldi unitárius társulatnak, szivünk mélyéből jövü köszönetünket a sok jóért, igazi rokonszenvért, melyet velünk oly nagy mértékben éreztetnek, s hogy ezt tehesse az egy igaz Isten áldja meg jó egészséggel, s vezérelje édes othonába szerencsésen . , . . :"

Erre az érdemes titkár angolnyelven a következő beszéddel válaszolt:

„A magyar ékesszólás könnyüded folyékonysága meghatott — igy kezdé a tikár ur — s ámbár nem értem a szónokok szavait, lehetetlen nem éreznem azok jelentését. Sajnálom, hogy nem szólhatok az önök nemes nyelvén, de ha megengedik, hogy a magamén szóljak, igérem, nem fogok visszaélni türelmökkel.

Az angol unitáriusok már a korábbi időkben is tudomással birtak azok felől a küzdelmek felől, a melyeket az egy Istenben és Atyában hivő hitrokonaik Erdélyben kiállottak, s állandó meleg érdeklődéssel voltak az önök ügye iránt. Emlékszem, Dr. Martineau egy hatalmas beszédet mondott 1853-ban a Brit és Külföldi Unitárius Társulatban, melyet ezzel a toasttal kezdett meg és zárt be: „Poharam emelem a magyarországi unitáriusokért, kivánom, hogy iskoláik legyenek erősek a tudományban, egyházaik a buzgóságban, s mind a kettő alapja legyen a szabadság". Ez a beszéd hiven fejezte ki általában a Brit népek rokonszenvét és különösen az unitáriusokét, melyet a magyarok a szabadságért oly nemesen folytatott küzdelemben bennök felébresztettek.

De ezután következett az iskolák és kolegiumaik miatt való küzdelmök. Mi jól tudtuk, hogy önök mindig mily nagyon ragaszkodtak ezekhez, s közös jó barátunk Paget János ur leveléből 1857-ben megtudtuk, hogy el fogják veszíteni tanintézeteiket, hogyha rövid idő alatt nem teremtenek elé annyi pénzt, a mennyivel az osztrák kormány legsürgősebb követelményeit ki tudják elégiteni. Ámerikai unitárius barátaink ugyanakkor pénzügyi bajokban szenvedtek, de,

szerencsére. az angol unitáriusok szabadok voltak, s szabadon adhattak s az önök becses tanintézeteik meg lettek mentve attól az iszonyu veszedelemtől.

Attól kezdve mostanig a magyar unitáriusokkal szerencsére mind bensőbb és közetlenebb lett barátságunk, a szerint, a mint jobban meg jobban megismertük egymást a személyes érintkezés közbejöttével — s hisszük — mind a két részen fokozódik az a vágy is, hogy a mi embereink s az önöké között ez a barátság még erősebb legyen. Mi nagyon örvendünk, hogy az 1857-ben önöket ért veszedelemből olyan sok jó származott két irányban: 1. Mi küldöttünk követeket, hogy önöket meglátogassák. 2. Önök küldöttek, hogy tanulmányaikat folytassák köztünk s velünk legyenek bizonyos ideig.

A mi követeink voltak Tagart ur, társulatunk akkori titkára. Ő volt az első. Az angol unitáriusok között az önök iskolái számára eszközölt gyüjtés uj érdeklődést ébresztett a magyar egyházak iránt s ennek következtében a titkár elküldetett 1858-ban, hogy buzdítsa önöket, kifejezvén szivélyes rokonszenvünket a magyar egyházakban önök iránt. Tagart ur haza térő utjában elhalálozván, a következő évben elküldetett Steinthal lelkész ur, hogy fejezze be elődе munkáját, melyet annak közbejött halála megakadályozott. Ezt követőleg 1868-ban a magyar unitárius egyház alakulása 300 éves ünnepélyére eljött Tayler J. J. a Manchester New College tanára. Öt év mulva jött Fretwell János. 1879-ben Gordon Sándor és Chalmers András lelkész urak voltak követeink a Dávid Ferencz emlékünnepélyen s utoljára Sir Lawrence Jakab báró, London város főpolgármestere (Lordmayor) jött le nővérével négy évvel ezelőtt, meglátogatta önöket, s azt hiszem, részint az ő jelenlétének köszönhető, hogy a Választmány engemet most kiküldött, hogy jelen legyek ezen a fontos ünnepélyen. Mi meglátogattuk önöket akkor, a mikor baj fenyegette s én most ide vagyok küldve, hogy örvendezzek a feletti örömükben, hogy Budapestre, az ország fővárosába templomot emelhettek.

Szerencsémnek tartom, hogy egy ifju barátom, egyik gyülekezetünk tagja, valamint azt is, hogy kiket önök oly szivélyesen fogadtak t. i. Tagart Luby és Hill Florence kisasszonyok, kik az unitárius elveknek legbuzgóbb terjesztői otthon, s kik közül Miss Tagart ugyanaz, a ki már egyszer volt Magyarországon atyjával 1858-ban, szintén eljöttek önökhez.

Másfelől örömmel fogadtuk azokat az ifjakat, kiket önök fel-

küldöttek, hogy készüljenek a miéinkkel együtt a keresztény papságra. Ez a második dolog, melyet 1857-ben önöket ért veszedelem eredményezett. Nem ismertem közelebbről Simént, ki 1860-ban jött fel, sem Benczédi, Uzoni, Kovács és Derzsi urakat, kik mindnyájan tisztes névnek örvendenek, mint a M. N. College tanulói, de a két utóbbival volt szerencsém közelebbről megismerkedni és belső barátságba lépni, Péterfi éppen nálunk volt, a mikor titkár lettem, s vele, valamint Borossal, Vargával, Gállal, Csifóval s ujabban Gálffyval a legkellemesebb viszonyban voltam, s készséggel megadtam nekik minden támogatást és bátoritást s mindig személyes barátaimnak tekintettem, a minthogy egész bizotságunk ezt az érzést táplálta irántuk.

Ezekből megérthetik tehát, hogy a Bizottság (Committee) mely az önök uj és szép temploma megnyitását nevezetes eseménynek tartotta vallásuk történelmében, érdemes püspökjük felhivására képviselőt küldött, a ki jelen legyen itt ma. Még meg kell emlitenem, hogy igazgató tanácsunk, mely a mult héten tartott ülést, határozatilag kimondotta, «hogy örömmel értesült arról, hogy a jelen ünnepélyt megtartani szándékoznak és meleg üdvözletét küldi». Vajha ez csak kezdete lenne több hasonló ünnepélynek, hogy az unitárius hitet jobban megértsék nemcsak Budapesten, hanem egész Magyarországon. A mi engemet illet, bár nem reméltem, hogy valaha eljöhessek önökhez ily megbizásban, most azzal fejezem be szavaimat, hogy ismét szivesen megtenném ezt az utat."

E beszédet Kovács János tolmácsolta magyarul. Még számos pohárköszöntő volt. A banket a legszebb hangulatban folyt le; s mindenki örömtől sugárzó arczczal távozott el. Bizony szép napja volt ez az unitáriusoknak Budapest fővárosában.

A következő nap a fővárosban maradottakat s helybelieket Derzsi Károly lelkész hivta meg ebédre, ugyancsak a Vigadó éttermébe. A számos felköszöntő közül felemlitjük a Miss Tagartét, ki meleg szavakban köszönte meg a szivélyes fogadtatást, s azután a nő hivatásáról beszélt.

Kovács János.

———— ———

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Hunyadmegyéről gróf Kuun Géza ethnographiai vázlatot irt az „Emke emlék"-könyv számára s e munka külön lenyomatban is megjelent. Vázlat alatt az irodalom terén nem egy futólag odavetett körrajzot ért, vagy egy tervezett kép szinetlen setétes ábrázolását, hanem a felvétel egyes részleteinek vagy egészének olyatén alaprajzát, melyről az Apafi Mihály által forditott Vendelinussal elmondhatni: „a kivül való az belsőnek typusa ábrázolója." E felfogásnak a mű teljesen megfelel. Hunyadmegyének népe településeiről főbb vonásokban oly képet ad, mely a tudós szerzőnek dicséretére válik.

Gróf Kuun Gézának „Relationum Hungariae cum Oriente gentibusque orientalis originis historia usque ad annum 1301." (Magyarország érintkezéseinek történelme a Kelettel és a Keleti eredetü népfajokkal az 1301-ik évig) czimü kéziratban levő nagybecsü munkáját ismertette Hunfalvi Pál a Magy. Tud. Akadémiának nov. 3-án tartott ülésében. E művet a tudós szerző kiadás végett küldötte meg az akadémiának, s az birálatra kiadta Hunfalvi Pál és Goldzieher Ignácz akadémikusoknak. A munka régi történelmünk leghomályosabb, de egyszersmind a legérdekesebb részeit tárgyalja. A külföldi tudósokra tekintettel, a mű latinul van irva. A tudományos munkát a birálók melegen ajánlják a kiadásra.

A jó gyermek könyve. Erkölcsi elbeszélések és szabályok. Elemi iskolák 1-ső és 2-ik osztályai számára irta: Boros György. Ára 20 kr. Csak nem régiben került ki e czim alatt e kis könyv a sajtó alól. Helyeselni lehet azt az irányt, melyet e könyv képvisel, hogy t. i. az elemi iskolák alsóbb osztályaiban a tanitó ne felekezeties hitczikkek, hanem erkölcsi elbeszélések és szabályok; továbbá a kis gyermek hangulatához találó imák és énekek tanitásával foglalkozzék. Nemcsak a tanitók és iskolák, de a szülők és tanügybarátok figyelmét is felhivjuk e szóban forgó kis műre, mely alkalmas jutalom-könyvkép kinálkozik a karácsonyi és új évi ünnepek alkalmára.

(V.) „Orbán Balázs emléke." Irták: barátai és ismerősei. Szerkesztette: Boros György. Kiadja a Dávid Ferencz-egylet. A 2-ik kiadásban adatik ki. Az a melegség, melylyel az első kiadás fogadtatott, ajánló levél a második mellé. Kapható Horatsik János könyvkereskedésében, Kolozsvárt. Ára 30 kr.

Széky Miklós, kolozsvári gyógyszerész a jelen évben elhalt dr. Hintz Györgyről a magyarországi gyógyszerész-egylet közgyűlésén emlékezést olvasott fel, mely közelebbről megjelent. Az elhunyt közhasznu, munkás életét melegséggel rajzolja, tudományos értékü bevezetést bocsátva előre.

(V.) „A legújabb katholikus reformmozgalom." Irta: dr. Szlávik Mátyás teol. tanár Eperjesen. Külön lenyomat a „Protestans Szemle" III. füzetéből. Azt a reformmozgalmat ismerteti az iró röviden, mely a vatikáni

zsinat végzései ellen keletkezett és méltán kel védelmére e sokak s még némely szabadelvü theologusok által is megtámadott mozgalomnak. Igen csekélynek tartja azt az eredményt, melyet ez „ős keresztyéni és valódi katholikus czélu mozgalom elért, minek oka egyfelől magának az ó-katholicismusnak bizonytalan, habozó irányában, másfelől a kedvezőtlen külső körülményekben“ keresendő, t. i. a közönség közönyében és a protestansoknak e mozgalommal szemben tanusitott rideg magatartásában. Leirja a fogadtatást, melylyel a különköző országokban találkozott e mozgalom s előadja a vádakat, mikkel megtámadták és ügyesen állitja szembe ezekkel maguknak az ó-katholikus iróknak a védelmét.

Az egész mű helyes felfogásról és itéletről tesz tanuságot. Kár, hogy idegen szavakat tulságosan szeret használni ; de igy is könnyen áttekinthető. Üdvözöljük az irót, ki a felekezetiességen felülemelkedve, más egyházban is meglátja azt, a mi jó, helyes.

„A coccejanismus története“ czimü jeles munkát vettük egyik törekvő és tehetséges fiatal irónktól, „theologiai magántanári vizsgálatra irta Zoványi Jenő.“

A nagy Coccejust, másként Koch Jánost ismerteti e munka ; életét theologiai rendszerét s a nagy hatást, melyet a theologiai rendszer, az ugynevezett coccejanismus, ugy a külföldi, mint a magyar református tudósokra tett. A protestans theologia tudvalevőleg Luther és Kálvin után nemhogy fejlődött volna, de inkább visszaesett; tudósaik a két nagy „előimádkozót“ követték s bármely szavakra készek voltak volna esküdni inkább, mintsem valamely önálló véleményt koczkáztattak volna. E meddő és szellemtelen irány igyekezett az Erdélyben szépen felvirágzó szabad vizsgálódást világi fegyverekkel elnyomni s Dávid Ferenczet a dévai várba s Enyedi György tanitványait a dézsi complanatióhoz juttatta. Hogy ma mindez másképₑ van s hogy a protestans szabadelvü theologusokban frigytársainkat üdvözölhetjük, abban érdeme van Coccejusnak is. Ő volt az, ki a XVII. sz.-ban hitfeleit a csillogó okoskodások és üres szavak áldatlan szövevényéből az üdvözitő tudomány „tiszta forrásaihoz“ elvezette s az igaz protestantismus legfőbb elveként kimondta, hogy a ker. vallásos igazságok minden tekintély és hagyomány mellőzésével egyedül a szentirásból veendők. Meg is próbálta a nyelvészet és irásmagyarázat terén mutatni, hogyan lehet eljutni ez igazsághoz; kezdeményezése természetesen sokképen kifogásolható, de mint egy nagyhatásu theologiai iránynak kiinduló pontja, kiváló figyelmet érdemel.

Szerző egész előszeretettel foglalkozik tárgyával. Kimeritően ismerteti Coccejus theologiai rendszerét, a coccejanismus küzdelmeit Német-Alföldön, a legkiválóbb holland coccejanusokat, a coccejanismus viszonyát egyes német theologusok tanaihoz s végül e rendszer nagy hatását a magyar reformátusokra. Bár minden részét sikerültnek mondhatjuk, mégis a magyar vonatkozások kiváló gonddal készült, részletes kiemelését tekintjük a mű legfőbb érdemének. A magyar prot. egyháztörténet kutatója forrásul fogja használni „A coccejanismus történetét“, mely theologiai irodalmunk egy egész korára vet világot. A mily érdekes a tartalom, épen oly szép nyelve is, mely nemesen egyszerü és mindenek felett világosságra törekvő. A diszes kiállitás Hornyánszky nyomdáját dicséri. Ára 1 frt 50 kr.

KÜLÖNFÉLÉK.

Angolhoni vendégeink. Angolhoni vendégeink közül Miss Tagart és Miss Hill és Mr. Warschauer úr october 30-án Budapestről Salzburg és Münchenen át visszautaztak Angliába. Ierson Henrik titkár úr pedig, miután a Társulat helyettes titkárától levelet kapott, hogy tovább is maradhat, oct. 31-én este főt. Ferencz József püspök úr s Kovács János igazgató kiséretében Kolozsvárra érkezett. Az indóháznál az egyházközség tagjai számosan jelentek meg a kitünő, kedves vendég fogadására, s Péterfi Dénes helybeli lelkész angol nyelven a következő beszéddel üdvözölte:

„Tisztelendő úr! Nagy örömünkre szolgál, hogy önt Kolozsvárt üdvözölhetjük. Ön épp most vett részt egy ünnepélyen, melyet az angol, amerikai és magyar hittestvériség nagyszerü eredményének tekinthetni. És most eljött ide, hol a magyar unitarismus bölcsőjét ringatták. Szive azt parancsolta, hogy jöjjön és lássa vallásunk régi hazáját, a világon a legrégibb unitárius egyháznak születéshelyét és hogy annak multjára visszatekintve lelke szent és dicső emlékekkel teljék bé. Az angol szellemben erős az érzék a történelmi iránt. Az önök bámulatos intézményei, politikaiak és egyháziak, mind egy nagyszerü történelmi evolutiónak a fejleményei. De kétségtelenül nem csak a mult az, a mi önt érdekli, a mi önt ide hozta. Mult és jelen egyénre és nemzetre nézve, mely élni kiván, csak arra való, hogy a jövendőt készítse elő. S mi teljesen hisszük és reméljük, hogy az ön látogatásának czélja egyfelől anyagot, elemeket gyüjteni, melyek szükségesek arra nézve, hogy az ön alkotó szelleme ez országban és a saját hazájában levő unitárius egyházak számára a legszebb és legnemesebb gyümölcsöket teremhesse. Mi az ön személyében az angol unitarismus egyik legkitünőbb képviselőjét, a Brit és Külföldi Unitáris Társulat nagyérdemü titkárát vagyunk szerencsések tisztelni és mi önt teljes szivünkből üdvözöljük."

Ierson ur meghatottan köszönte meg a szives fogadtatást s örömét fejezte ki a felett, hogy az unitárismus ős fészkét megláthatja. Itt

tartózkodása alatt a püspök urnál volt szállva, hol a magyar családi életet, melyet látni vágyott, közelről megismerhette. Másnap legelőször is a templomot, leányiskolát s a főtanodát nézte meg. A templom belseje, merész ivezeteivel nagyon meglepte. Az ifjuság a diszteremben gyült össze, a hol Kovács János igazgató bemutatása után, Gál József isk. főnök egy csinos angol beszéddel üdvözölte az ifjuság nevében, mely igen kellemes benyomást tett reá, s meleg szavakban válaszolt. Ugyan ez alkalommal Demeter Dénes papnövendék próba-szónoklatot tartott. Délben a püspök urhoz, este pedig Boros György tanárhoz volt meghiva többek társaságában. Vasárnap d. e. a templomba ment, a hol Mózes András lelkész beszédje végén szépen alkalmazta reá a testvéri szeretet érzelmét, mely őtet a messzi távolból körünkbe hozta. Az isteni tisztelet végeztével az E. K. Tanács ülésén jelent meg, hol a főt. püspök úr a következő beszéddel fogadta:

„Mlgs. és főt. E. K. Tanács! Igen kedves kötelességet teljesitek, midőn Tisztelendő Jerson Henrik urat, a Brit és Külföldi Unitárius társulat nagy érdemü titkárát bemutatni szerencsés vagyok. A mélyen tisztelt titkár, ur, mint a társulat küldötte vett részt a közelebb mult vasárnapon budapesti templomunk felszentelési ünnepélyében s ugyancsak a társulat megbizásából jött el hozzánk Kolozsvárra is, hogy egyházi és iskolai ügyeinkkel közelebbről és személyesen megismerkedjék.

Legyen testvéri szeretettel üdvözölve hazánk erdélyi részében, hol Európa minden államait megelőzőleg biztosittatott törvény által a lelkiismeret szabadsága már 1557-ben a tordai országgyülésen. Legyen szivből üdvözölve itt Kolozsvárt hol ama törvény alapján először hangzott el Dávid Ferencz ajkairról 1546-ban az unitárius vallás alaptétele: „egy az Isten“ s a honnan az ige mint villanyszikra, rövid idő alatt egész Erdélyt bejárta, nagyszámu gyülekezeteket alapitva mindenfelé, melyekben Erdély szine-java tett vallást az apostollal arról: hogy nekünk egy Istenünk van, amaz Atya.

Azóta nagy időket élt át és számos viszontagságokon ment keresztül egyházunk, ugy hogy Isten jósága és szeretetteljes gondviselése mellett csak hitelődeink buzgóságának, kitartásának és áldozatkészségének köszönjük fenmaradásainkat. Nem hizelgünk magunknak azzal, hogy a mélyen tisztelt titkár urat, a ki egy nagy és gazdag világvárosból jött hozzánk, avagy csak hazánk fővárosa Budapest után is meglepnék azok, a miket itt lát. Tudjuk, hogy a mi egyházi és vallási életünk nem versenyezhet angol testvéreinkével. Mind a mellett nem kételkedhetünk benne, hogy tekintetbe véve multunk emlitett viszontagságait s megismerve a mi küzdelmeinket, hitelődeinkhez hasonló kitartásunk és buzgóságunk

által felmutatható eredményeket, helyzetünk és állapotaink megitélésében nemcsak méltányos fog lenni irántunk, de szeretetteljes elismerését sem vonja meg tőlünk.

Fogadja szives köszönetünket, hogy a nagy távolságtól, az ut fáradalmaitól sem rettent vissza csakhogy budapesti templomunk felszentelése ünnepélyén velünk örvendhessen s minket itt is meglátogathasson. Megvagyunk győződve, hogy e találkozás még szilárdabbá fogja tenni angol testvéreink és közöttünk már évek óta fennálló rokonszenvet. E végre kérjük vigye meg a Brit és Külföldi Unitárius Társulatnak részünkről is legmelegebb üdvözletünket. Legyen itt mulatása kedves, hazaérkezése szerencsés. Az Isten áldja meg! éljen soká!

Miután ez üdvözlő beszédet Kovács János tolmácsolta, Jerson ur a következő értelemben válaszolt:

Főtiszt. Püspök úr, kedves hitrokonok!

Sajnálom, hogy e szivélyes fogadtatást nem viszonozhatom magyar nyelven, hogy azon fejezhetném ki azt az örömet, melyet érzek, hogy ez ősi teremben önökkel lehetek. Hiszen önök közül többen már ismeretesek voltak előttem. E terem is oly ismerősnek tetszik nekem. Az a kedves alak — (Kriza püspök képére mutatva) kinek szelid, jóságos és szellemes arczából az igazi keresztényi szeretet súgárzik ki, Londonban, Társulatunk helyiségében, épen iróasztalom felett van elhelyezve, s mikor reá tekintek, lelkesedést és erőt merítek küzdelmeinkhez. Köszönet, hogy az ő arczképével megajándékoztak. Az a másik, a néhai Simén Domokos képe is, valamint a tanári karé, jó ismerőseim. A Manchester New-College-ban tanult ifjaik kedves barátaim. Én tehát nem mint ismeretlen hanem mint jó ismerős jöttem önök közé. De jöttem nagy lelki örömmel azért, hogy az eddigi ismereteimet, miket részint az előttem itt járt hitrokonaim érdekes leirásaiból, a püspökkel folytatott levelezésekből, a már említett ifjakkal való személyes érintkezés útján nyert felvilágosításokból nyertem, itt a helyszinén gazdagítsam, s hazatérve helyzetöket, törekvéseiket, szükségleteíket teljes világításban állíthassam Társulatunk Tanácsa elébe, melynek jóindulatáról, rokonszenvéről meglehetnek győződve. Mí sokra becsüljük s tiszteljük az önök viszontagságteljes multját, különösen mikor szemünkre vetik nekünk Angliában, hogy az unitárius vallás afféle radicalis, tulzó vallás; hogy az csak a rideg ész és értelem, nem pedig a szív és kedély vallása: mindig büszkén hivatkozunk magyarhoni testvéreinkre, hol nemcsak az uri osztálynak, hanem az egyszerü földmives népnek is a vallása. Mí tiszteljük önökben azt a buzgóságot, kitartást, áldozatkészséget, melylyel a kereszténységnek egyszerü,

tiszta és nemes hitét megőrizték. Mí örvendünk annak a szivélyes viszonynak, mely minket összefűz. S az én főtörekvésem az lesz ezután is, hogy az még szorosabb és gyakoribb legyen.

Ezután özv. Főtiszt. Kriza Jánosnét látogatta meg. Megható volt a jelenet, mikor a gyászba borult s annyi szenvedést s lelki fájdalmat átélt, s már testileg is megtört bánatos özvegygyel kezet szorított. Beszélni nem tudtak, de a rokon érzelmek hangosan beszéltek. Aval vett búcsut, hogy: „a méltó férfiunak, méltó özvegye." Még dr. Brassait, s honfi társát — Paget Jánost látogatta meg. Érdekes volt a két ősz angol unitárius találkozása s beszélgetése.

A Hungária szállodában tiszteletére az egyházközség tagjai sikerült bankettet rendeztek, hol a felekezeti érdekek mellett a magyar és angol nemzet közötti rokonszenv is számos szép pohárköszöntőben nyert kifejezést.

Este az „Angol társalgó-kör" vendége volt, hol Kovács János, a kör elnöke, mutatta be a kör tagjainak, s üdvözölte nemcsak úgy mint az unitáriusok, hanem mint a magyar nemzetnek egy meleg barátját. Felemlítette azt a rokonszenvet, mely a két nemzet között létezik; s hogy mennyire hasonlít az angol és magyar nemzet történelme egymáshoz. Anglia és Magyarország sokáig két erődje volt az alkotmányos szabadságnak. „Mí örvendünk, hogy egy oly nagy nemzetnek, mely a világnak annyi kitünő gondolkozót adott, egy derék fiát körünkben üdvözölhetjük, s hogy viszonozhatjuk némi részben azt a szives vendégszeretetet, melylyel hontalan menekültjeinket Albion szabad földjén függetlenségi harczunk lezajlása után fogadták. Épen ezért felekezeti különbség nélkül szivesen látott kedves vendége körünknek."

Jerson ur meg volt lepetve, s örömet fejezett ki a felett, hogy oly sokan beszélnek angolul Kolozsvárt. S hogy már most otthon képzeli magát, s mivel elemében van, sok mindenféléről beszél, ha nem lesz terhünkre. Megköszönve a barátságos fogadtatást, először is az angol nyelvről s annak sajátságairól tartott rendkivül érdekes előadást. Azután Irland helyzetéről nyujtott érdekes képet. Továbbá beszélt a socialismusról is. A toastok mind angol-módon folytak.

Nov. 3-án, hétfőn a piaczi templom belsejét, Mátyás király születési házát nézte meg, s az élettani, egészségtani s vegytani intézeteket. Dr. Klug, dr. Rózsahegyi és Fabinyi egyetemi tanárok mutatták meg a nevezett intézeteket. Őszintén elismerte, hogy ilyen berendezésü intézetek hazájában nincsenek. Ő is 20 évig tanitott az University Collegeban, tehát mint tanári ember véleményét vehetjük. Kolozsvár szép fekvésében nagyon gyönyörködött. Hanem a rosz útainkat kifogásolta, s a vízvezeték hiányát erősen hangsulyozta, a mi a tisztaságnak nélkü-

lözhetetlen kelléke. Nagy vásár lévén, jó alkalma volt a különböző népviselet megismerésére.

Délben Péterfi Dénes, lelkész adott ebédet vendégünk tiszteletére a Hungáriában, hol többen voltak hivatalosok, s Ierson úr megköszönte Péterfi barátunknak, hogy alkalmat adott az elbúcsuzásra hitrokonaitól. Megható szavakban adott kifejezést lelki megelégedésének, s abbeli örömének, hogy körünkbe jöhetett. Most csak arra kéri az Istent, hogy szerencsésen érkezhessék hazájába, hol szivének gazdag tárházát bemutathassa honfitársainak. Nov. 4-én reggel szivélyes búcsuzás között távozott el körünkből. Isten éltesse sokáig egyházunk és hazánk derék barátját!

Jakab Elek, az akadémia rendes tagja, a templom felszentelési ünnepélyre egy emlékiratban megirta, az egyházközség megbizásából, az unitárizmusnak, főkép a hazai unitarizmusnak történelmét, küzdelmeit, keletkezésétől fogva máig. Ez érdekes kis mű, mely végül a budapesti egyház és az új templom történelmét adja elő, különösen fontos adatokat tartalmaz az angol, amerikai és magyar unitáriusok viszonyairól. E mű megirásával szerző hasznos szolgálatot tett nem csak a budapesti ekklézsiának, hanem egész vallásközönségünknek is.

A Károli ünnepély. Károli Gáspárnak, a magyar biblia forditónak f. évi sept. 14-én nagy ünnepélyességgel leplezték le a szobrát Gönczön, a hol ő pap volt. A ref. és ág. hitvallású egyházaknak számos kitünősége és nagy közönség volt jelen. Az ünnepi egyházi beszéd és az életrajz mellett br. Prónay az ág. hitv. egyházak főfelügyelője tartott beszédet, Szász Károly ref. püspök meg irodalmi tanulmányt olvasott fel a magyar protestans biblia-forditóról. A lapok melegen emlékeztek meg ez ünnepélyről, a prot. heti lapok terjedelmes czikkeket irtak, a „S á r o s p a t a k i L a p o k“ pedig egy díszes számot adott ki ez alkalomból, melynek minden czikke Károlit ünnepli. A magyar protestans szellemnek eme föllángolását, mely a Károli ünnepélyen nyilvánult, örömmel jegyezzük fel mi is. Hogy mi unitáriusokúl nem vettünk részt az ünnepélyen, azt éppen úgy sajnáljuk, mint az okot, mely a részvételtől visszatartott. De azok után, mik a Magyar Prot. Irod. Társulat megalakítása körül történtek, másképp nem cselekedhettünk. Talán eljön az az idő, midőn a magyarhoni protestansok megtalálják azt a formát, melyben testvériesen ünnepelhetnek együtt; talán ez ünnepély is e tekintetben egy lépés előre. Bármiként legyen, egy czél közös marad: a magyar protestantismus szolgálata.

Papi béköszöntő. H. Oklándon S á n d o r F e r e n c z érdemes lelkész, kinek két fia szintén lelkész, másik fia, Sándor Mózes pedig Ud-

varhely megye derék tanfelügyelője, 41 évi buzgó szolgálat után nyugalomba lépvén, helyébe Pál Ferencz, recsenyédi fiatal pap választatott meg. Béköszöntőjét f. évi nov. hó 2-án tartotta meg. Szép beszédével — mint tudósitónk irja — megnyerte hallgatói szivét. Működésének sikert óhajtunk, s hogy legyen méltó utódja elődjének!

Jézus istensége. Egedy M. grossenhaini huszár alezredes „Komoly gondolatok" czim alatt vallás-bölcselmi röpiratot adott ki. Jel szava: „Én mertem!.. A röpiratban, mely tizezer példányban jelent meg, Jézus istenségének a tanát birálja. „Szükséges — mondja — hogy épen most az egyházat fenyegető veszélyek közepette rázza az le magáról ama tan igáját, mely az igazi kereszténység lényegéhez úgy sem tartozik és a melyben a ker. egyház milliói már eddig sem hittek. Az egyház nem tanit igazat, lehetetlent követel tőlünk: az értelemmel ellenkező hit elfogadását." A kereszténység megalapitója Egedi szerint semmi más, mint egy nemes, nagy ember, ki arra oktatta hiveit, mikép kell felfogniok és követniök a Mózes által felállitott tanokat: a szeretet szellemében. A szerző Jézus Krisztusban a ker. vallás megalapitóját tiszteli, de a vallást, meggyőződése szerént, az idők folyamán mindenféle hozzá tételekkel meghamisitották. Szerző czélja, hogy használjon a kereszténységnek, s ezért nem akar „rombolni" hanem „épiteni.

Gordon Sándor levele. Gordon Sándor angol barátunk arra az üdvözletre, melyet magyar barátai a manchesteri papnevelő intézet igazgatójává történt megválasztatása alkalmából küldöttek hozzá, szép levélben válaszolt, melyben a jókivánatokat megköszönve, a következőket irja: „Ama termek egyikében, hová a tanulók járni szoktak, a „Memorial Hall"-ban az önök kitünő püspökének és dr. Brassai tanárnak arczképeit helyezem el és a „trinitarianismus megsemmisitéséről" tartott előadásaimban a tanulókat igyekeztem megismertetni a Dávid Ferencz, Enyedi György, Beke Dániel és Szentábrahámi Lombard Mihály neveivel és ama szolgálatokkal, melyeket ők az unitarismusnak tettek." A mint ebből is látszik, Gordon Sándor barátunkban, ki nyelvünket érti, a leghivatottabb ismertetőjét, üdvözölhetjük a magyar unitarismusnak.

„Bismarck bucsuja" cz. alatt egy igen kitünő czikk jelent meg Hönig W. tollából a „Prot. Flugblätter"-ben, melyet a „Prot. Kirchenzeitung" is megismertetett olvasóival.

A jeles czikk a nagy férfinak nem politikai érdemeivel foglalkozik, melyek az egész világ előtt ismeretesek, hanem az egyházi életre gyakorolt befolyását méltatja.

A hatalmas férfi közetlen soha sem gyakorolt hatást az egyházra; mert ő hivatásánál fogva is távol volt attól; hanem annál többet közvetve. Ő valódi politikus volt s politikai jellemét e szóval fejezhetjük ki:

„realismus“, a mely abban állott, hogy előtte mindig a practicus czél volt az irányadó. Ez tünik ki ott is, hol az egyházzal jön érintkezésbe. — Maga személyesen protestans. Nyilvános és magán nyilatkozatai komoly, mély és öntudatos vallásosságáról tanuskodnak. — Éppen ezért az egyházi életre gyakorolt befolyása is tagadhatatlan, mely az ő „nemzet politikai“ czéljára vezethető vissza.

„Bismarck halhatatlan tënye, a német birodalom egyesitése a protestansokra nézve, kétségkivül igen jelentékeny. A birodalom ujjáteremtése volt ez a régi kath. alap helyett prot. alapon.“ Ennek bizonysága a prot. császárság, mely a Bismarckra oly végzetes kimenetelű „culturharcznak“ lett az oka a római egyház és az új birodalom között.

Bismarck a „nemzet-politikai“ egyesités által ugyan nem akarta az ev. egyházat nemzeti egyházzá emelni, mert az, az orthodox áramlatok miatt lehetetlen is lett volna; de azért az ev. egyház előtt nyitva van a jövő kapuja s ha elég erős lesz, akkor amaz Unio meglesz. , mely a nemzeti egységet az egyházra is átviszi, remélhetőleg a szabadság szellemében.“

De a birodalom egyesitésének még más következései is voltak a prot. egyházra. Nevezetesen annak különböző részei szorosabb kapcsolatba jöttek egymással; különösen pedig, hogy a prot. Poroszország igen befolyásos állást foglalhatott el. Az ő befolyása eddig alig volt számbavehető; de mióta I. Vilmos császárban az orthodoxia egy hatalmas ellenzékre talált, azóta valóságos hatalommá lett. Az udvari papi párt (Hofpredigerpartei) lett uralkodó hatalom Németországon, mely nagy mértékben segiti elő a prot. egyház teljes diadalát.

Nem kevésbé jelentékeny a prot. egyházra Bismarcknak egy másik nagy tette: „a culturharcz megszüntetése.“ A mint észrevette, hogy a harcznak egész más hatása van, mint, a mit ő számitott; a mint átlátta, hogy a kath. egyház nem hogy gyengülne, hanem folyton erősödik; a mint meggyőződött, hogy a dolgok jelen állása szerint a nemzet-politikai egység mind veszélyesebbé lesz: rendkivüli elhatározással fellépett s a harczot megszüntetve, egész más utat keresett czélja felé. — Minden áron kibékülni igyekezett a kath. egyházzal, hogy annak hatalmas tömegét, mely eddig csak gát volt előtte, megnyerje s ép ezért különféle kedvezményekben részesitette azt.

Az pedig a visszavonulást a gyengülés jeléül tekintette és Windhorst által „szemtelen kivánságait“ a birodalmi cancellár elé tárta. — Ez az utolsó jelenet az uralkodó cancellár életében. Ez okozta a meghasonlást közte és a császár között.

Tagadhatatlan, hogy a nagy férfi tévedett ebben a harczban; de az is bizonyos, hogy ügyességének és bámulandó leleményességének is számtalan bizonyságát mutatta be és hogy ez időből való beszédei egy igazi jó protestansnak mutatták be őt.

Rendkivüli nagy a hasonlóság Bismarck és Luther közt, „az új politikai Németország s az új szellemi Németország alapitója közt.“ A nagyság mindkettőnél az elementáris és csaknem emberfeletti „akarat erőben“ rejlik. Ez akaraterő mindkettőnél nagy szellemi tehetséggel van párositva. — Valamely nagy czélért kész mindkettő mindent felál-

dozni. 1517=30 és 1864—71 közti időszakok Németország történelmének classicus korai maradnak örökre.

De az emberi természetben rejlik, hogy ha egyik téren rendkivüli eredményekhez jut is, a másik téren saját maga akadálylyá válik. Ezt nem kevésbé lehet mondani Lutherről, mit Bismarckról.

„De mint Luther, e mellett is a nagy Luther maradt: ugy Bismarck is a leghatalmasabb jelenség marad a német történelemben.“

Pályázati hirdetmény.

A sz. keresztúri unitárius egyházkör dalkörének nevében pályázat hirdettetik egy egyházi énekszöveg megzenésitésére.

A pályázó dallamok egyszersmind négyes férfi-karra is átirandók, de a pályadij odaitélésénél a fő tekintet a dallamra fog fektettetni.

Pályadij 10 drb. tiz frankos arany, mely a viszonylag legjobb pályaműnek kiadatik. A pályaművek szabályszerüen fölszerelve 1891. január 1-ső napjáig alattirthoz küldendők be, ki a netalán szükséges felvilágositásokat, valamint a megzenésitendő szöveget is, megkeresésre azonnal megküldi.

Szombatfalva, u. p. Székely-Udvarhely, 1890. évi september hó 25-én.

Szent-Királlyi Árpád,
köri felügyelő-gondnok.

A dallamositandó hymnus első verse a következő:

EGYHÁZI ÉNEK.

Napsúgárnak fénye ömlik
Téli tájra, éltetőn;
Fagy megolvad, száz virág nyit,
Élet kél völgyön, tetőn —
És a völgyben és a bérczen
Szent nevedről szól a dal;
Kéjben úszva száll Tehozzád
Minden szív imáival:
„Egy az Isten, egy!“

Gyászhir. Máthé István, Máthé Lajos jánosfalvi tanitó, VIII. gymn. osztályu fia meghalt. Egy szépreményü ifjú veszett el benne, ki irodalmi kisérleteivel is kitünt az iskolában. Elvesztését őszintén sajnáljuk.

10,000 frtos alapitvány.

Derzsi János marosköri felügyelő-gondnok a napokban tiz ezer forintos alapitványt tett a székely-kereszturi gymnasium részére, egy tanári szék fentartására. A kellő időben, a kellő pillanatban! Elmondhatjuk, hogy a hol a legnagyobb a veszély, ott van Isten legközelebb. Ez alapitvány hivatva van a székelykereszturi iskolát szorongatott helyzetéből kiszabaditani, a fokozott igényekkel szemben is teljes épségben fentartását és felvirágozását elésegiteni. A legjobbkor jelent meg Maroskör felügyelő gondnoka, hogy e fontos helyen levő intézményét a magyar miveltségnek, megcsonkittatni ne engedje. Nevét már e tényével is kitörülhetlenül irja be történelmünk évkönyveibe. Igy fizetni vissza az egyháztól és iskoláktól nyert jótéteményt, ez több mint hála, ez alapkő letétel ez iskola jövendőjéhez, mely iránt a bizalmat és áldozatkészséget e fölemelő példa bizonyára csak növelni fogja.

ARANYKÖNYV.

A SZÉKELY-KERESZTURI GYMNASIUM

6-ik tanári székére tett adakozások.

III. Közlemény.

I. Tőkét.

a) Készpénzben.

A sz. kereszturi népbank (az 5-ik tanszékre) . .	10 frt	— kr.
A tordátfalvi ekkla dto	18 „	36 „
Agh Ferencz B. Hunyad a 6-ik tanszékre . . .	10 „	— „
Dombói egyesektől	11 „	90 „
F. váralyai	6 „	90 „
Benedek M. II. oszt. gyüjtése	5 „	— „
Dr. Veress Vilmos k. akad. tanár	43 „	27 „
Árkosi Béla	2 „	— „
Mihály Dénes gyüjtése	8 „	— „

b) Kötlevélben.

Árkosi ekkla . .	5 évig	à	20 frt	— kr.	=	100 frt	— kr.
Csifó Salamon lelkész	„ „	„	10 „	— „	=	50 „	— „
Kádár Sándor tanitó	„ „	„	2 „	— „	=	10 „	— „
Simó János lelkész	10 „	„	3 „	— „	=	30 „	— „
Damó Dénes tanitó	5 „	„	2 „	— „	=	10 „	— „
Kisgyörgy Sándor lelk.	„ „	„	5 „	— „	=	25 „	— „
Vargyasi ekkla .	10 „	„	5 „	— „	=	50 „	— „
Kis Tamás . .	5 „	„	2 „	— „	=	10 „	— „
Tarcsafavi Albert	5 „	„	— „	50 „	=	2 „	50 „
Máthé János . .	2 „	„	5 „	— „	=	10 „	— „
Vida Sándor Kénos	10 „	„	1 „	— „	=	10 „	— „
Sándor Mózes .	5 „	„	1 „	— „	=	5 „	— „

Kolozsvárt, 1890. oct. 31.

Benczédi Gergely,
közpénztárnok.